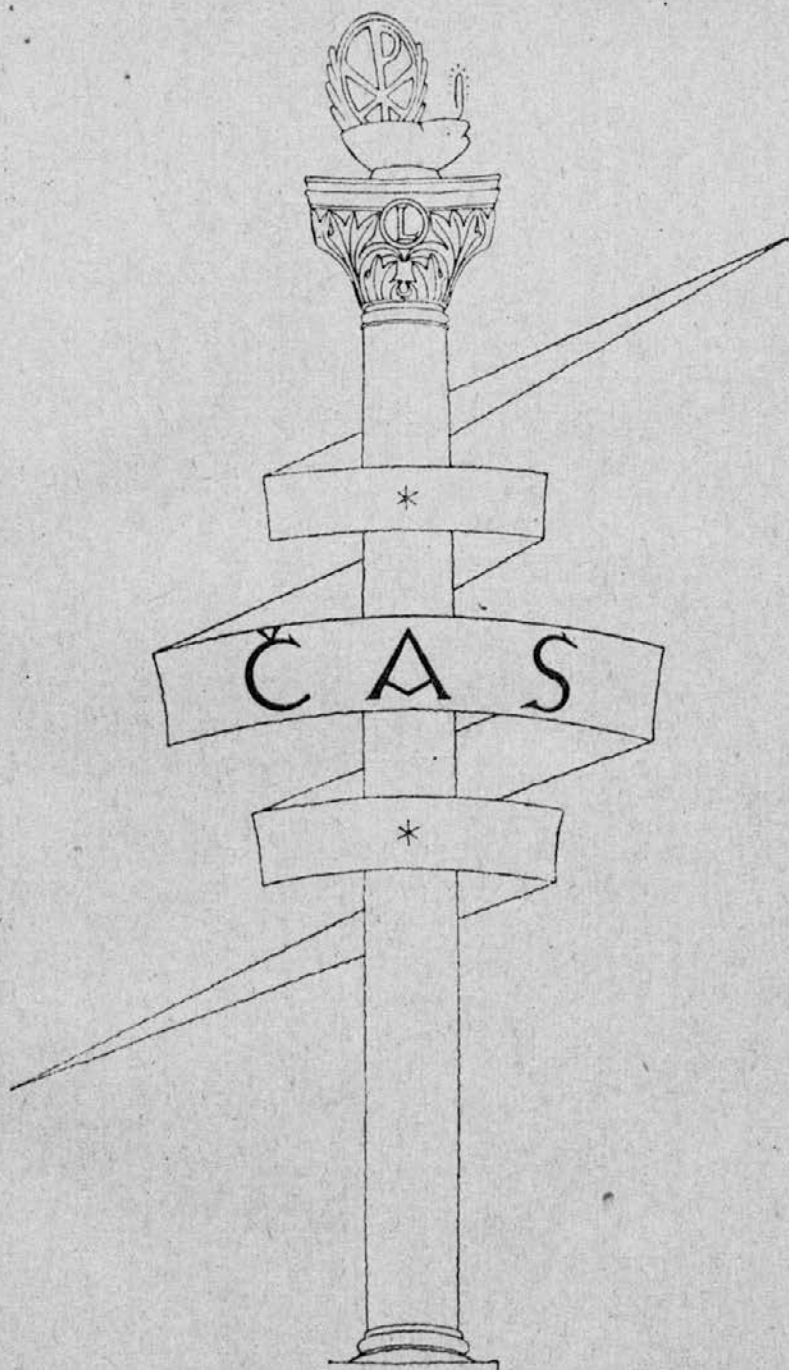

ZNANSTVENA REVIJA »LENOVE DRUŽBE«

LETNIK XX

ZVEZEK 6

LJUBLJANA 1925/26

Vsebina.

I. Razprave:

Kristus Kralj. — Dr. L. E.	273
O načrtu novega občinskega reda. — Dr. Fr. Vodopivec	279

II. Iz kulturnega življenja:

Iz modernega mladinoslovja. — Dr. F. Čibej .	305
Filozofija:	
Veber: Estetika. — A. U.	319
Beletristika:	
Ivana Cankarja zbrani spisi. — Dr. J. Debevec	322
Zgodovina:	
Abramič: Poetovio. — Dr. Balduin Saria	330
Jovanović Slobodan: Vlada Milana Obrenovića. Knjiga I. (1868—1878). — S. Kranjec	332
Nekrolog:	
† Dr. Fran Detela. — I. G.	335

KRISTUS KRALJ.

Ob encikliki »Quas primas«.

Dr. L. E.

Papež Pij XI. je v okrožnici »Quas primas« z dne 11. decembra 1925 podal človeški družbi diagnozo in izjavil, da je nevarno obolela za kugo laicizma. Bistvo te bolezni je natančno obrazložil: laicizem imenuje načelno zanikanje Kristusovega gospostva nad človeško družbo, emancipiranje človeške družbe od božje avtoritete. Takoj v uvodu nove enciklike spominja na izvajanja v svoji prvi okrožnici »Urbi arcano«, v kateri je že razpravljal »o glavnih vzrokih onih nesreč, ki stiskajo in tepejo človeški rod«, češ, »da je vse zlo prišlo nad ves svet radi tega, ker je premnogo ljudi odstranilo Jezusa Kristusa in njegovo najsvetejšo postavo iz svojega zasebnega, pa tudi iz družinskega in javnega življenja, da pa tudi ne bo nikdar prisvetilo trdno upanje trajnega miru med narodi, dokler se bodo poedinci in dokler se bodo države branile priznati nad seboj gospostvo našega Odrešenika«. »Ljudje in države, odtujene od Boga, razpaljene od ognja zavisti in notranje razrvanosti, hite v razpad in pogubo.« Notranji red in notranja moč države izvirata iz pravičnega vladanja na eni ter iz spoštovanja do zakonite avtoritete in do zakonov na drugi strani; odtod »izhajajo za človeško družbo nad vse velike dobrote, kakor pravična svoboda, red in blagost, sloga in mir«. »Ko so Boga in Jezusa Kristusa odstranili iz postav in iz države ter tako svoje veljave niso več zajemali od Boga, ampak od ljudi, se je zgodilo, da se je zrušil sam temelj veljave in moči, ker je bil odstranjen glavni vzrok, zakaj imajo eni pravico vladati, drugi pa dolžnost pokorni biti. Zato se je morala pretresti vsa človeška družba, ker ni več slonela na nobeni trdni in varni podpori.«

Laicizem in »javni odpad, ki ga je laicizem povzročil v tako silno škodo človeške družbe«, je mednarodna epidemija

današnjih dni. Bacile te kuge umetno vbrizgavajo narodom velike meddržavne organizacije frامasonov in socialistov. »Nolumus hunc (Christum) regnare super nos — nočemo, da nam ta (Kristus) kraljuje,« je geslo laicizma. In tako se proglašča, da mora vse javno življenje in udejstvovanje, pa tudi zasebno početje biti neodvisno od Kristusa, njegovega nauka in njegove postave. Šola, od osnovne do najvišje, se mora laizirati, razkristjaniti. Umetnost naj je suverena, emancipirana od moralnih zakonov. Gospodarsko življenje naj uravnava edino le korist, ne pa tudi ozir na zahteve pravičnosti in ljubezni, ki jih je proglasil Kristus. Naravno je potem, da je Kristus izginil tudi iz delavnic in da po njih sedaj odmeva klic razrednega boja. Države so v svoji zakonodaji šle preko Kristusovega nauka. Ko pravi Kristusova morala, da je zakon nerazdružljiva vez, da je razporoka izključena, da je umetni abortus umor, mislijo državniki in člani zakonodavnih skupščin, da smejo te moralne zakone poljubno spreminjati, kot da je država najvišja instanca, ki more iz lastne polnomočnosti ustvarjati in spreminjati vse zakone. Pa tudi v družinskem življenju se mora Kristus umikati tujim bogovom: iz modernega salona je moral izginiti in le družinska soba nosi še morda kake medle, zabrisane sledove krščanstva. Kratko: neutajljivo stremljenje moderne dobe je, izločiti Kristusov vpliv na družino, narode, države in mednarodne zveze. To je dejstvo, ki ga enciklika Pija XI. z vso potrebno jasnostjo pribija.

•

Zlo laicizma »ni vzkliko v enem dnevu, ampak se je že dalje časa skrivalo v osrčju družbe«. V prvih stoletjih je služilo v borbi zoper Kristusa mučilno orodje; tekla je mučeniška kri. Ko so pa sovražne sile videle, da se cerkev v mučeniški krvi le pomlaja, so v novem veku začele boj na duhovnem polju. »Pričeli so najprej zanikavati gospostvo Jezusovo nad vsemi narodi; odrekli so cerkvi pravico, izvirajočo iz pravice Kristusove, učiti vse narode, dajati postave, ljudstva voditi k večnemu zveličanju. Korak za korakom so krščansko vero enačili z drugimi, krivimi verami; potem so jo podjarmili svetni oblasti, jo predali samovolji vladarjev in oblastnikov. Da, še dalje so šli. Bili so taki, ki so hoteli namesto Kristusove vere postaviti neko naravno vero, neko naravno čuvstvovanje, da,

bile so države, ki so mislile, da so lahko brez Boga, in katerih verski nazor se je kazal v brezboštvo in zaničevanju Boga.»

Najrajši se danes terjatev laicizma povzema v zahtevi po popolni ločitvi cerkve od države; pri tem mami misel, da sta država in cerkev kakor dve vzporednici, ki tečeta v primerni razdalji druga od druge v neskončnost, ne da bi se kdaj križali. Misel, ki drastično simbolizira laicizem. Do najgorše oblike se je povzpел laicizem v našem času, ko je boljševiška Rusija proglasila brezboštvo in uničenje vsakega pozitivnega verstva za nalogo države.

*

»Nad žalostnimi sadovi, ki jih je vsepovsod dolgo časa prinašal odpad posameznikov in držav od Kristusa, smo tožili v okrožnici »Ubi arcano« in danes tožimo. In ti sadovi so: povsod je razsejano seme razprtij; zavist in sovražnost gospodarita med narodi in do danes ovirata popolno pomirjenje; nebrzdane strasti vladajo, ki se pogostokrat skrivajo pod videzom javnega blagra in ljubezni do domovine, pa izhajajo iz njih medsebojni prepiri, slepo in preveliko samoljubje, ki ne vidi nič drugega kakor lastno in zasebno korist ter vse po tem meri; popolno uničen je domači mir, razdrt od pozabljanja in zanemarjanja dolžnosti; skupnost, stalnost v rodbini je razmajana; razdrta je končno in razpadla je človeška družba.«

Sto let smo jedli od sadu laicizma, danes stojimo tu lačni in se sramujemo svojih uspehov. Nikdar še ni bilo toliko šol kot danes, nikdar se ni pisalo in bralo toliko knjig in časopisov, nikdar se ni toliko govorilo o socialnih napravah, nikdar še ni laicizem tako popolnoma zavladal v vseh državah Evrope in tudi drugih kontinentov kakor sedaj, in kaj vidimo? Nikdar se še ni pojavljalo toliko revolucij, nikdar še ni padlo toliko kronanih glav in izginilo toliko prestolov kot v zadnjih desetletjih. V dobi, ko so bili vsi vladni kabineti v Evropi laicizirani, »osvobojeni« od cerkve, je izbruhnila največja in najbolj barska morija, ki je zajela ves svet in trajala več kot štiri dolga leta. Vštric z laicizacijo pa koraka državni absolutizem, brezpravnost ljudstva. Na papirju sijajna demokracija, v resnici pa teror, korupcija, nasilje strank. Laicizirana država postaja tipična policijska in orožniška država. Najbolj laicizirana država, Rusija, je obenem prototip teroristične države,

brez svobode tiska, brez svobode znanosti, brez državljanske svobode. Krmarji velikih in majhnih držav so danes več ali manj ob koncu svoje politične abecede: v Ženevi govorijo o Ligi narodov, doma pa se oborožujejo, se bojijo uporov in boljševiških pojavov. Neutajljivo je tole dejstvo: Ko so države Kristusa izgnale iz javnega življenja, se maje vsa človeška družba v svojih temeljih, države iščejo varstva v velikanskih municijskih skladiščih, oklopnih, topovih in tankih in revolucije so skoroda dnevni dogodki širom sveta.

Proti zlu laicizma je Pij XI. že v svoji prvi encikliki proglasil geslo: Mir Kristusov v kraljestvu Kristusovem. To osnovno misel sedanja okrožnica samo podrobneje izvaja. Kristusovo kraljevsko dostojanstvo in njegovo kraljevsko oblast omenjajo že preroške napovedi. Kristus sam si ju je prisvajal, kot izpričujejo evangelisti, naglašajo ju drugi novozakonski sveti pisatelji. Iz Kristusovih besed in izvajanj hagiografov je dalje jasno, »da je to kraljevstvo predvsem duhovno in da se nanaša predvsem na duhovne stvari«. Toda, če zakraljuje Kristus v dušah, se morajo pokazati blagodejni vplivi na zunaj, ne le pri posameznikih, marveč v vsej družbi. »Tu ni razlike med posamezniki, rodbinami ali državnimi družbami, ker ljudje zvezani v družbah niso nič manj pod oblastjo Kristusovo kakor posamezniki. On je namreč izvir zasebne in splošne blaginje. In v nikomer drugem ni zveličanja; zakaj nobeno drugo ime pod nebom ni dano ljudem, da bi se mogli v njem zveličati. On je tako posameznim državljanom kakor tudi državi začetnik blagostanja in resnične sreče. Za državo in posameznega človeka je namreč vir sreče isti, ko država ni drugo kakor složno mnoštvo ljudi. Vladarji narodov naj se zato ne branijo Kristusovemu gospostvu sami in z ljudstvi dajati javne dokaze spoštovanja in pokorščine, ako hočejo ohraniti sebi nezmanjšano veljavo ter pospeševati in množiti srečo domovine... Če torej ljudje zasebno in javno priznavajo kraljevsko čast Kristusovo, ne more drugače biti, kakor da izhajajo iz tega za človeško družbo nad vse velike dobrote, kakor pravična svoboda, red in blagost, sloga in mir. Kraljevsko dostojanstvo Kristusovo posvečuje namreč na eni strani veljavo prvakov in vladarjev,

na drugi strani pa tudi oplemenituje dolžnosti in pokorščino podložnih. Radi tega je sicer apostol Pavel zapovedal ženam in sužnjem, naj spoštujejo v svojih možeh in gospodarjih Kristusa, a je opominjal, da jim ne bodo pokorni kot ljudem, ampak edino zato, ker namestujejo Kristusa, ker bi bilo nedostojno, da bi od Kristusa odrešeni ljudje bili ljudem pokorni... Če bodo prvaki in pravilno izbrani oblastniki uverjeni, da zapovedujejo ne v lastnem imenu, ampak po ukazu in namesto božjega Kralja, je lahko umljivo, kako sveto in modro bodo upravljali svojo oblast in kako se bodo pri dajanju in vršenju postav ozirali na splošno dobro in na človeško dostojanstvo svojih podložnikov. Tedaj bo vzcvetel in se ustalil mir in red, ker ne bo vzroka vstaje: ako namreč podložnik vidi, da so vladarji in ostali oblastniki ljudje njemu enaki, pa da so iz kakega razloga nevredni in zaslužijo grajo, jim zaradi tega ne bo odrekal oblasti, ker bo gledal v njih dano mu podobo in veljavo Kristusa, Boga-človeka. Kar potem zadeva slogo in mir, je jasno, da se bodo, čim večja je država in čim več ljudstva obsega, tudi ljudje zavedali svoje skupnosti, ki jih veže med seboj. Ta zavest zavira mnoge spore, a tudi omiljuje in zmanjšuje njih bridkosti. In zakaj naj bi, če obsega Kristusovo gospostvo vse narode, obupali nad mirom, ki ga je prinesel na zemljo Kralj miru, oni Kralj, ki je prišel, da bi prinesel vsem spravo in ne da bi se mu služilo, ampak, da bi služil, in ki je bil, dasi Gospod vesoljstva, zgled ponižnosti in je dal največjo zapoved v zvezi s postavo ljubezni in ki je razen tega rekel: Moj jarem je sladak in moje breme je lahko? Kako srečni bi lahko bili, ako bi se dali voditi od Kristusa posamezni ljudje in rodbine in države. Tedaj bi mogli — da rabimo besede našega prednika Leona XIII., ki jih je pred 25 leti naslovil na škofo katoliškega sveta — zaceliti toliko ran, tedaj bi vse pravo zadobilo spet svojo naravno moč, vrnile bi se dobrote miru, odpadli bi meči in orožje iz rok.«

Ker narodi na največjo resnico svetovne zgodovine o gospostvu Kristusovem tako malo mislijo, jo je Pij XI. sklenil poklicati v spomin s tem, da je postavil poseben praznik Kristusa Kralja, ki naj se praznuje zadnjo nedeljo oktobra. Po

vseh cerkvah naj duhovniki ljudstvo pouče o kraljevski oblasti Kristusovi, zunanje praznovanje pa bo ljudstvu pojasnilo veličino tega nauka bolj ko najgloblji teološki dokazi. »Navdaja nas upanje, da se bo v bodoče z vsakoletnim praznovanjem praznika Kristusa Kralja človeška družba sebi na srečo potrudila, vrniti se k preljubljenemu Zveličarju. Naloga katoliških mož bo, to vrnitev pospeševati z delom in trudom; žal, izmed teh mož prav mnogi ne stojе v družbi na onem socialnem stališču in nimajo one veljave, ki bi jo morali po vsej pravici imeti tisti, ki nosijo luč resnice. Morda je to neprijetno stanje pripisovati mlačnosti in bojazljivosti dobrih, ki se oddaljujejo od boja ali se le slabo borijo. Iz tega pa črpajo protivniki cerkve tem večjo brezobzirnost in drznost. Ako bi bili verniki splošno uverjeni, da je njih dolžnost, hrabro in vneto se vojskovati pod zastavo Kristusa Kralja, bi kmalu v njih vzplamtel ogenj apostolstva in bi se trudili, odtujene in nepoučene duše spraviti s svojim Gospodom.«

*

H koncu enciklike papež Pij XI. pojasnjuje, kakšnih koristi si obeta od priznanja Kristusovega kraljestva, ki naj ga pospešuje vsakoletni praznik. »Na vsak način,« pravi, »bo češčenje božjega gospostva poklicalo ljudem v spomin, da mora cerkev, ki jo je Kristus ustanovil kot popolno družbo, po svojem izvirnem pravu, kateremu se ne more odpovedati, zahtevati popolno svobodo in neodvisnost od svetne oblasti in da v izvrševanju svoje božje naloge, učiti, vladati in vse one, ki pripadajo kraljestvu Kristusovemu, voditi k večnemu zveličanju, ne more biti odvisna od samovolje drugih. Nadalje mora država dati enako prostost vsem cerkvenim redovom in družbam obojega spola, ki so za cerkev in njene višje pastirje velika pomoč ter se tako mnogo trudijo v razširjanju in utrjevanju Kristusovega kraljestva... Državam bo vsakoletno praznovanje tega praznika opomin, da dolžnost, Kristusa javno častiti in mu služiti, veže kakor posameznika, tako tudi državnike in oblastnike; opominjalo bo, misliti na poslednjo šodbo, ko bo Kristus najstrožje kaznoval tolike krivice, ki so se mu godile ne le tam, kjer je bil izgnan iz javnega življenja, ampak tudi tam, kjer je bil preziran in zaničevan. Kraljevsko dostojanstvo njegovo namreč zahteva, da država uredi vse v skladu

z božjimi postavami in krščanskimi načeli, in to v zakonodaji, v sodstvu ter v pouku in vzgoji mladine k zdravi prosveti in poštenemu značaju.«

»Čim bolj se tako krivično molči o presladkem imenu našega Gospoda v zborih narodov in državnih zbornicah, tem bolj potrebno je, da to ime glasno kličemo v svet ter pravice Kristusovega dostojanstva in njegovo kraljevsko oblast širimo in poudarjamo.«

Človeška družba, države in narodi naj priznavajo Kristusa kot kralja. Slovenski narod pri tem ne sme zaostati.

O NAČRTU NOVEGA OBČINSKEGA REDA.

Dr. Fr. Vodopivec.

Pestro množico občinskih zakonov, redov in statutov, ki jih je naša država podedovala od svojih prednic in ki še danes urejajo — vsak po svoje — ustavo in upravo jugoslovanskih občin, naj po ustavi in vladnem načrtu nadomestita dva zakona, veljavna za vso državo, namreč splošni občinski zakon in poseben zakon za upravo in samoupravo mest. Na katerih načelih bo zgrajen mestni zakon, nam ni znano; načrt splošnega občinskega zakona pa, ki ga je izdelala posebna komisija v ministrstvu notranjih del, pomeni zlasti za naše slovenske občine tak prevrat, kakršnega te niso več doživele izza časov francoske okupacije. — Sicer bo v načrtu, predno pride pred skupščino, bržkone še to in ono spremenjeno, vendar pa je verjetno, da ga bo skušala vlada uzakoniti vsaj v vseh važnejših njegovih določbah. Te določbe razložiti v njihovem pomenu z ozirom na današnje pravno stanje, obenem pa tudi opozoriti na pravnotehnične hibe načrta, je namen te razprave.

I. Obče določbe (čl. 1.—12.).

A. Za katere občine bo veljal novi občinski zakon?

Po načrtu bo veljal novi občinski zakon (o. z.) za vse občine v državi, izvemši mesta, za koja se ima v zmislu čl. 96. ustave ustvariti poseben zakon. Katera bodo ta mesta,

v načrtu ni povedano, a bi bilo potrebno, da bi bilo povedano, ker je pričakovati, da bo stopil o. z. prej v veljavo kakor mestni z., med tem časom pa ne bo nihče vedel, za katera mesta velja o. z. in za katera ne. Iz zaključnega člena načrta, naštevajočega zakone, ki bodo z o. z. razveljavljeni, bi morali sicer a contrario sklepati, da o. z. ne bo veljal za naša tako zvana avtonomna mesta Ljubljano, Maribor, Celje in Ptuj, nadalje za mesta na Hrvaškem in v Slavoniji, ki so urejena z zakonom od 21. junija 1895 (20 po številu) ter za vojvodinska svobodna kr. mesta Novisad, Pančevo, Sombor, Subotico in Vršac, za katere velja ogrski zakon čl. XXI., 1886, da pa bo veljal za vse druge občine brez izjeme; toda ni dvoma, da bo to le začasno, t. j. dokler ne dobimo novega mestnega zakona, ker vendar ne gre, da bi n. pr. za Ptuj ali za Bakar veljal posebni mestni zakon, za Beograd, Sarajevo, Split itd. pa obči zakon o podeželskih občinah.¹ Vsekakor bi bilo umestnejše, da bi se že v načrtu o. z. konkretno označila mesta, ki bodo izvzeta, tako da bi se v medčasju, dokler ne stopi tudi mestni zakon v veljavo, edino le še ta mesta upravljala po dosedanjih normah.

B. K a j s o b č i n e ?

Načrt pravi, da so občine kot samoupravne edinice pravne osebe po javnem in po privatnem pravu (čl. 1.).² To so bile občine tudi do sedaj, čeravno ni bilo to v predmetnih zakonih nikjer izrečno povedano. — One »so na prostoru, na katerega se njihova oblast razteza, nepretrgane, prirodne in gospodarske edinice« (čl. 5.). Kakšen pomen in namen naj ima ta ugotovitev, nam ni jasno. Saj navedene lastnosti vendar niso pravne lastnosti, temveč dejanske; kot take pa jih občina ima ali jih nima; če jih nima dejanski, jih tudi z zakonsko določbo ne pridobi. In kako je pričakovati, da bodo občine prirodne edinice, če bodo po sili zakona umetno zložene za to, da bodo štejele najmanj 2000 prebivalcev? Navedeni stavek bi

¹ Načrt je tu nedosleden: med tem ko razveljavlja statute za Sarajevo in Mostar, pušča v veljavi one za slovenska avtonomna mesta; za vojvodinska mesta z urejenim magistratom velja, ne velja pa za hrvaška mesta enake kategorije.

² Popolnoma enaka določba je uzakonjena za oblasti (čl. 1. zak. o oblastni in sreski samoupravi).

imel pomen le, če naj bi bil navodilo tistim, ki bodo nove občine sestavljali; potem pa bi moral biti drugače stilizovan in postavljen v drugačno zvezo.

C. Obseg občin.

Vsaka občina mora imeti najmanj 2000 prebivalcev. Izjemoma smejo občine imeti tam, kjer to zahtevajo terenske prilike in redka naseljenost, tudi manj kot 2000 prebivalcev (čl. 3). Kako dalekosežna je ta odredba, nam postane povsem jasno šele, če si predočimo sedanje stanje v tem pogledu. To pa je razvidno iz sledeče razpredelnice, sestavljene po podatkih ljudskega štetja iz l. 1921.:

Pokrajina	Število prebivalcev	Število občin	Število krajev	Štev. občin z do 2000 prebivalcev	V 0/0	Štev. občin z nad 2000 prebivalcev	V 0/0
Srbija . . .	4.129.638	2.145	6.959	1.493	69'5	652	30'4
Črna gora .	199.857	98	794	61	62'2	37	37'8
Bosna-Herc. .	1.889.929	2.228	5.642	2.109	94'6	119	5'4
Dalmacija .	621.429	88	875	23	26'1	65	73'9
Hrvatska-Slavon., Medjim., Krk, Kastav .	2.739.593	612	7.544	146	23'8	466	76'2
Slovenija s Prekmurjem	1.056.464	1.077	5.165	968	89'9	109	10'1
Banat, Bačka, Baranja . .	1.380.413	327	327	107	32'7	220	67'3
Skupaj .	12.017.323	6.575	27.306	4.907	74'63	1.668	25'37

Od 6575 občin v državi jih šteje torej komaj 1668 ali 25'37% nad 2000 prebivalcev; 4907 (74'63%) ali na kratko tri četrtine vseh občin se bo moralo, če postane načrt zakon, odpovedati svoji dosedanji samostojni eksistenci kot politične občine ter se združiti s sosednimi občinami ali kraji v večje enote. Ker živi v teh 4907 občinah 4.212.727 prebivalcev, se bo dalo iz njih sestaviti — teoretično računjeno — kvečjemu kakih 2000 novih občin. — To razmerje pa velja le povprečno za vso državo, po posameznih pokrajinah so razlike

zelo velike. Tako bo n. pr. v Sloveniji lahko ostalo komaj 10%, v Bosni in Hercegovini (kjer občine večinoma sploh še niso organizirane), pa celo le 5·4% občin nespremenjenih, 90 odnosno 94·6% bo združenih. Najmanj bosta po tej določbi prizadeti Dalmacija (23 občin ali 26·1%) in Hrvatska-Slavonija (146 občin ali 23·8%).

Kateri razlogi so bili merodajni za ministrstvo, da se je odločilo za tako dalekosežno reformo? Mi jih ne poznamo, vendar pa si jih lahko mislimo. Zahteva po velikih občinah je stara. Utemeljuje se v prvi vrsti s potrebami državne uprave. Ta se poslužuje — ne samo pri nas, temveč menda povsod, kjer obstoje občine — posebno za tiste upravne posle, s katerimi prihaja z ljudstvom v neposreden stik, občinskih organov. Naloge državne uprave naraščajo od leta do leta in s temi se množe tudi posli, ki jih mora občina opravljati za državo. Majhne občine s par sto dušami pa čestokrat ne razpolagajo s tolikimi materialnimi in duševnimi sredstvi, da bi mogle te posle na zadovoljiv način opravljati. Isti nedostatek se pojavlja tudi v samoupravnem področju, čim se to ne omejuje na golo upravo občinskega premoženja. Načrt pa odmerja novim občinam širok samoupravni delokrog na gospodarskem, socialnem in prosvetnem polju. S teh vidikov je klic po večjih, gospodarsko in intelektualno krepkejših upravnih enotah razumljiv in utemeljen. Po drugi strani pa ne bi smel zakonodavec pozabiti, da je glavni namen obč. organizacije koristiti prebivalstvu, in bi moral pri sestavljanju občin upoštevati to v prvi vrsti.

Dosedanje premajhne občine se morajo združiti v večje s predpisanim številom prebivalcev tekom šestih mesecev, in sicer po željah občinskih odborov odnosno volilcev prizadetih občin ali krajev. Če se pa dosedanje občine ne bi odločile v omenjenem roku za osnovanje novih občin, mora veliki župan tekom nadaljnjih šestih mesecev predlagati oblastnemu odboru, kako naj se združitve izvrše. Ustanovitve novih občin se proglase na predlog notranjega ministra s kraljevim ukazom (čl. 158. v zvezi s čl. 9. in 149.).

Rok enega leta se bo zdel marsikomu morda prekratek za tako ogromno delo. Pa ni prekratek; avstrijska oblastva so l. 1850. izvršila podobno nalogo tekom nekoliko mesecev.³

³ Mayrhofer, Handbuch f. d. pol. Verwaltungsdienst II, 431.

Če se občine pri tem ne bi mogle sporazumeti glede bremen in imovine, bodo odločevala razsodišča, sestavljena iz zastopnikov prizadetih strank.

Spremembe v obsegu občin, ki bi imele za posledico spremembo srezov ali oblasti, se smejo izvršiti samo zakonodajnim potom (čl. 9.).

Č. Druge važnejše določbe splošnega značaja.

V svrhu zadovoljitve skupnih potreb se smejo občine združevati (čl. 4). — Tekom 10 let si mora vsaka občina zgraditi svoj občinski dom, če ga že nima, v narodni arhitekturi dotičnega kraja po načrtih, ki jih odobri oblastni odbor (čl. 12 in 160). — Vsaka občina mora imeti pečat z državnim grbom (čl. 11). Čemu državni grb? Občine so vendar samoupravna telesa; sicer morajo sodelovati tudi pri krajevnih poslih državne uprave, a radi tega še niso tudi državna oblastva.

II. Občinski člani in občinski prebivalci (čl. 13.—23.).

A. Sedanji položaj.

1. Po obč. redih, ki veljajo še v Sloveniji in Dalmaciji, tvorijo osebno podlago obč. organizacije občani, ki so ali a) domačini, t. j. osebe, ki imajo v občini domovinsko pravico, ali b) obč. sodruzi, t. j. osebe, ki nimajo v občini domovinske pravice, ki pa v občini plačujejo neposredne državne davke. Ne pri prvih, ne pri drugih ni za uživanje z občanstvom združenih pravic — razven v enem manj pomembnem primeru — bivanje v občini bistven pogoj.

Tako zvani »vnanji« ali »tujci«, t. j. tisti, ki niso ne domačini ne obč. sodruzi, ki pa dejanski v občini prebivajo, pa nimajo po obč. redih v občini nobenih pravic, zlasti nimajo niti obč. volilne pravice, niti pravice do nemotenega bivanja v občini, če tudi morda prispevajo h kritju obč. bremen v večji meri kakor občani. Demokratizacija obč. vol. pravice je sicer izboljšala njihov položaj vsaj glede te pravice, ni pa v ostalem nič spremenila.

Na sličen način je urejeno vprašanje osebne podlage tudi v hrvatskih in bosanskih občinah. Srbski in ogrski obč. zakon pa priznavata vse iz osebnega razmerja do občine izhajajoče pravice le obč. članom, katere bi mogli še najbolje vzporediti z našimi domačini. Izjemo tvori sedaj tudi v teh pokrajinah

obč. volilna pravica, ki je za vse obč. prebivalce enaka, ne glede na to, ali so obč. člani ali ne.

2. Predpisi o domovinski pravici se po posameznih pokrajinah bistveno med seboj razlikujejo toliko glede njene označbe (dom. pravica, pristojnost [zavičajnost], obč. članstvo) in vsebine (pravica do nemotenega bivanja in do ubožne oskrbe, ali samo do ubožne oskrbe), kolikor glede načinov njene pridobitve in izgube. V Sloveniji in Dalmaciji je sprememba domovinske pravice vsled naselitve izven domače občine vezana na mnogo težje pogoje kakor drugod v državi. Zakon zahteva v tem primeru pred vsem trajnost naselitve, prebivalstvo pa je čim dalje manj stalno, prisiljeno seliti se za delom in zaslužkom. Posledica teh dveh nasprotujočih si činiteljev (zakonske zahteve po stalnosti na eni, fluktuacije prebivalstva na drugi strani) je, da čestokrat ne tvori večine prebivalstva v občini domačin, temveč »tujec« (v gornjem pomenu besede), tako da ima človek mnogokrat občinske pravice tam, kjer ne prebiva, med tem ko je v razmerju do občine, v kateri si je morda vstvaril dom in družino, brezpraven. —

Z ozirom na dosedanja izvajanja pričakujemo od novega občinskega zakona prvič,

da postavi obč. organizacijo pravno na tako osebno podlago, da bo odgovarjala dejanskemu stanju, in drugič,

da uredi domovinsko pravico (obč. članstvo) na tak način, da bo človek, vsaj v pretežni večini, tudi pravno pripadal tisti občini, kateri po svojem bivališču in središču svojega delokroga dejanski pripada.

B. Osebna podlaga obč. organizacije po načrtu.

Prvi zahtevi zadošča načrt v polnem obsegu. Čl. 22. določa: »Vsi obč. prebivalci imajo pravico do nemotenega bivanja v občini⁴ kakor tudi pravico do uživanja občinskih dober in ustanov po določbah tega zakona, a istotako imajo tudi dolžnosti glede nošenja obč. bremen.«

Delitev obč. prebivalcev na razne kategorije bo torej odpravljena. Vse iz razmerja do občine izvirajoče pravice⁵ in

⁴ Vsekakor z omejitvijo čl. 10. ustave!

⁵ Izvzemši pravico do ubožne preskrbe, pristojeko obč. članom, ki prebivajo lahko tudi izven domače občine.

dolžnosti bodo pristojale faktičnim obč. prebivalcem, in ker je tudi volilna pravica za obč. zastopstvo vezana na bivanje v občini, bodo po načrtu pravi nositelji obč. organizacije obč. prebivalci.

C. Občinsko članstvo.

Glede druge zahteve pa načrt ne prinaša znatnegaboljšanja; povrh tega je v pravnotehničnem oziru precej pomanjkljiv⁶. Naslanja se na predmetne določbe ogrskega občinskega zakona (z čl. XXII: 1886), ki glede preciznosti tudi niso vzorne.

Na mesto domovinske pravice odnosno pripadnosti (zavičajnosti) postavlja načrt obč. članstvo, ki pa ne daje druge pravice kakor pravico do obč. podpore v slučaju pomanjkanja vsled bolezni, onemoglosti, smrti, neprilik in drugih slučajev osiromašenja (čl. 21.).⁷

⁶ Tu in v sledečih opombah navajam nekatere važnejše nedostatke. (Radi omejenega prostora ne morem, žal, obenem navajati tekstov, ki bi bili tu radi lažjega razumevanja posebno potrebni.)

Iz načrta (čl. 13.) se ne da sklepati, da si tuj državljan ne bi mogel pridobiti občinskega članstva v naši državi, čeravno tega vlada najbrž ne namerava dovoliti. Tudi ogrski obč. zakon je v tem pogledu pomanjkljiv. Toda Ogrji so ta nedostatek pozneje, in sicer z zak. čl. V: 1903 (O pravici inozemcev do bivanja v državi), § 16., popravili v tem zmislu, da je pridobitev pripadnosti v ogrsko občino od strani tujega državljana odvisna od pridobitve ogrskega državljanstva, kar pa našim kompilatorjem najbrž ni bilo znano. Prim. temu nasproti jasno določbo § 2. avstr. domov. zak. iz l. 1863.: »Le državljani si lahko pridobijo domovinstvo v kaki občini«. —

Dalje: če se članstvo v eni občini izgubi le tedaj, ko se pridobi v drugi (čl. 13.), ali ostane tisti, ki si pridobi tuje državljanstvo, ne da bi si pridobil obenem tudi obč. članstvo v tuji državi, še nadalje član doseданje svoje občine? —

Čl. 14. je z ozirom na določbe čl. 15. in 16. nelogičen in v sedanjí stilizaciji nepotreben. Nelogičen, ker bi se moglo iz njega sklepati, da pridobitev obč. članstva z rojstvom in s sprejemom ni urejena v tem načrtu in da sledeči členi ne govore tudi o teh dveh pridobitnih načinih, kar pa ni res. Nepotreben pa je radi tega, ker je to, kar pove na površen način, navedeno itak v naslednjih členih. Pravilno stiliziran in umesten bi bil, ako bi navedel vse načine pridobitve konkretno, četudi sumarično.

Tudi čl. 15. potrebuje logične preuredbe: kar spada skupaj, naj se tudi razvrsti tako!

⁷ Pomisleke vzbujajo stilizacija čl. 21. Po tem členu imajo namreč pravico do občinske podpore občinski člani in njih rodbine. Kdo se prišteva k rodbini in kateri rodbinski člani imajo pravico do podpore v občini, v kateri je včlanjen rodbinski glavar? Ali tudi tisti, ki so in čeravno

Glede načinov pridobitve odnosno spremembe občinskega članstva *derivativnim* potom (z rojstvom, adopcijo in omožitvijo) bi bilo le omeniti, da je pridobitev občinskega članstva potom adopcije za nas v Sloveniji, Dalmaciji in na Hrvatskem novum, in da slede po načrtu nezakonski otroci v občinskem članstvu svoji nezakonski materi tudi v primeru, če se ona poroči z možem, ki ni otrokov oče, kar je bilo do sedaj tudi drugače urejeno.⁸

Na *originaren* način si po načrtu pridobe občinsko članstvo:

1. Najdenčki v oni občini, v kateri so bili najdeni (čl. 15.).

Po mojem mnenju je dejstvo najdenja pač zadosten razlog za začasno pridelitev (po čl. 18.), dokler se ne ugotovijo starši in s tem pravo občinsko članstvo otrok, ni pa zadosten za pridobitev članstva samega.

2. Državni in samoupravni javni uslužbenci in svečeniki v oni občini, v kateri imajo svoj stalni službeni sedež (čl. 15.).

Za naše notarje torej ta način pridobitve občinskega članstva ne pride več v poštev.

3. Druge osebe z izrečnim sprejemom od strani občinskega odbora. Sprejem pa je:

a) odvisen od proste volje odborovalcev le tedaj, ako prosilec

a) uživa grajansko čast, β) ni v sodni preiskavi ali pod obtožbo radi dejanj, ki imajo za posledico izgubo grajanske časti, γ) je v stanu vzdrževati sebe in svojo rodbino (čl. 16.). — Odbor mora torej, če niso ti pogoji dani, prošnjo odkloniti.

so pripadniki kake druge občine? Tega načrt gotovo ne namerava! Če pa hoče zakonodavec priznati pravico do podpore v občini, kateri pripada rodbinski glavar, samo tistim rodbinskim članom, ki so člani te občine, potem je najbolje, da se besede »in njih rodbine« kot same po sebi umevne in torej odvišne črtajo. — Nadalje: Ali je občina dolžna podpirati svoje člane brez ozira na morebitne civilnopravne ali druge obvezance ali le subsidiarno? Ali ne bi kazalo pridržati občini pravico, da sme zahtevati povračilo dane podpore od podpiranca, če si ta pozneje gmotno opomore? Kaj naj velja glede začasnega podpiranja tujih občanov? Na ta vprašanja bi bil potreben točen odgovor v zakonu.

⁸ Po vseh sedaj veljavnih normah (tudi po ogrskem občinskem zakonu!) obdrži nezakonski otrok v tem primeru svoje dosedanje članstvo in ne sledi materi.

b) za odbor obvezen, če izpolnjuje prosilec pogoje, navedene pod a) in prebiva najmanj pet let nepretrgoma v občini (čl. 16.).

Po ogrskem občinskem zakonu zadostuje za ta primer pridobitve pod drugače enakimi pogoji dveletno bivanje v občini; po srbskem občinskem in hrvatskem domovinskem zakonu pa zadostuje za obveznost sprejema že izpolnitev pogojev, navedenih pod a) (in nekaterih drugih manj važnih), ne zahteva se pa daljše bivanje.

Navedena določba načrta sliči določbi pri nas veljavne domovinske novele iz l. 1896. o priposestvovanju pravice do sprejema v občinsko zvezo. Glavna razlika med obema je v dobi prebivanja, ki je potrebna za priposestvanje: po noveli 10 let, po načrtu 5 let.

4. Slednjič si človek pridobi članstvo v kaki občini z desetletnim (po ogrskem in hrvatskem zakonu štiriletnim) nepretrganim bivanjem v dotični občini, če ne more občina temu ugovarjati iz razlogov, navedenih gori pod 3 a) in če stranka sama s privoljenjem dosedanje domovne občine ne izjavi, da obdrži svoje dosedanje članstvo (čl. 16.).⁹

Ta važna določba je za Slovenijo, Dalmacijo in Srbijo z ozirom na sedanje pravno stanje nova. Po mojem mnenju je iz upravnotehničnih razlogov nepraktična in torej nepriporočljiva. Pridobitev občinskega članstva po točki 4. s priposestvovanjem se namreč lahko uveljavlja po poteku 10-letne dobe ob poljubnem času, torej lahko tudi 30 in več let pozneje. Uveljavljajo jo lahko ne samo stranka, ki jo je priposestvovala, temveč tudi vsi tisti, ki stranki v članstvu sledijo, n. pr. vnuki. Ugotovitev priposestvovanja pod gori (3 a) navedenimi pogoji pa postaja s potekom časa čim dalje težja in nesigurnejša ter povzroča čim dalje več poizvedb in drugega dela. Tisti državni upravni in občinski organi, ki so imeli kdaj kaj več posla z ugotavljanjem domovinstva, vedo, koliko poizvedb in pisarij povzročajo še dandanes taka priposestvovanja, ki so se izvršila pred tri četrt stoletja po prov. obč. zakonu iz l. 1849. ali še prej po konskripcijskem patentu iz l. 1804.

⁹ Ali se tudi z neprostovoljnim nepretrganim bivanjem (n. pr. v vojaški službi, v blaznici) priposestvuje pravica do sprejema v občinsko članstvo ali celo to članstvo samo? Po besedilu načrta: da!

Za stranko, za občino in za oblastvo je koristno, da se vsaka sprememba v članstvu takoj, ko nastopi, pismeno ugotovi. Zatorej proč s tem načinom pridobitve obč. članstva! Naši zahtevi bi bolje odgovarjalo, če bi se petletna, pod 3 b) navedena doba še za eno ali dve leti skrajšala, in če bi se dovolilo uveljavljanje pravice do sprejema ne le stranki sami, temveč — analogno v Sloveniji in Dalmaciji veljavnim normam — tudi osebam, ki ji sledijo v članstvu, in dosedanji domovni občini, in sicer ne samo za časa strankinega bivanja v občini, temveč še kratko dobo potem.¹⁰

III. Organizacija občine.

Občinski organi so po načrtu: a) obč. odbor, b) občinska uprava, c) obč. predsednik. Posamezni deli občin pa imajo lahko še: č) svoje posebne vaške glavarje (starešine ali župane) in d) svoj krajni zbor.

A. Občinski odbor (čl. 24.—80.).

Število obč. odbornikov se ravna po številu prebivalstva, je pa manjše kakor po obč. vol. zakonu, ki velja še v Sloveniji. Namestnikov načrt ne pozna. Obč. odbor se voli na 4 (sedaj na 3) leta. Aktivno volilno pravico imajo vsi oni prebivalci, ki so vpisani v stalni obč. vol. imenik po zakonu o stalnih vol. imenikih.¹¹ Redne volitve se bodo vršile na kraljev ukaz

¹⁰ V načrtu pogrešam tudi predpisov o listinah, ki bi služile kot dokazila za občinsko članstvo, liki naše domovnice. In vendar se bodo take listine tudi v bodoče vedno potrebovale!

¹¹ Občinska volilna pravica je bila izenačena z volilno pravico za narodno skupščino že s čl. 47. zakona o proračunskih dvanajstih za mesece julij—september 1923 (Ur. l. št. 235/23). V istem členu je bilo določeno, da se vršijo volitve občinskih zastopov in narodnih poslancev po enih in istih imenikih, izdelanih po čl. 1. zakona o volilnih imenikih. Navzlic temu imamo ponekod v Sloveniji še vedno posebne volilne imenike za občinske volitve, izdelane na podlagi čl. 18. l. c. in §§ 1., 2. in 6. volilnega zakona za Slovenijo, kar je protipostavno. — Iz tu navedenega razloga, še bolj pa radi tega, ker zakon o stalnih volilnih imenikih sam ne navaja izrečno vseh pogojev za aktivno volilno pravico, temveč se sklicuje zopet na drug zakon (»V stalne volilne imenike se vpisujejo uradoma vsi, ki imajo po zakonu volilno pravico...«), bi bilo potrebno, da bi bila v načrtu aktivna volilna pravica določeneje opredeljena.

Če se sploh namerava dati ženskam politična volilna pravica, potem bi bilo gotovo najprimernejše, da se jim da najprej volilna pravica za občinska zastopstva.

eden in isti dan v vsej državi, in sicer tretjo nedeljo meseca avgusta.¹²

Za izvoljivost je potrebna aktivna vol. pravica in starost 30 (do sedaj 24) let. Dosedanji pogoj dveletnega bivanja v občini odpade. Razlogi, iz katerih kdo ne more biti voljen, so večinoma isti kakor do sedaj. Na novo so izvzeti občinski reveži, obč. podjetniki in zakupniki ter osebe, ki so z občino v pravdi.

Kandidatne liste se sestavljajo — z nekaterimi spremembami, ki pa ne pomenijo izboljšanja — kakor do sedaj. Predložiti se morajo v odobritev prvostopnim kolegialnim sodiščem, ki liste potrde ali zavrnejo. Da bi jih vračala po potrebi strankam v popravo, kakor to delajo po sedanjem obč. vol. zakonu sreska poglavarstva, tega načrt ne predvideva.

Volilni odbor obstoji iz 3 članov, ki jih voli obč. odbor.¹³ Predstavniki kandidatnih list smejo sicer prisostvovati volilnemu aktu ter dajati svoje pripombe na zapisnik, niso pa člani vol. odbora (čl. 31. in 34.)¹⁴

Priprave za volitve in postopek pri glasovanju bodo v bistvu slični sedanjim. Zelo natančni so predpisi o identifikaciji volilcev. Predsednik ima celo pravico, da odredi fotografiranje nepoznanega volilca (čl. 47.).¹⁵

Posebni predpisi, prevzeti iz srbskega obč. zakona, veljajo za primer, da je bila potrjena samo ena kandidatna lista.

Razdelitev mandatov v sorazmerju s številom za posamezne liste oddanih glasov se izvrši na način, ki je določen tudi za volitve v oblastno skupščino (čl. 44. zak. o obl. in sreski samoupr.), a je za obč. volitve nov. Ta način se nam zdi bolj

¹² Prve volitve naj bi se vršile najkasneje tekom treh mesecev potem, ko postane zakon pravomočen, odnosno po razglasitvi uredbe o ustanovitvi novih občin (čl. 163.).

¹³ Po čl. 31. obstoji volilni odbor »iz enega pismenega volilca dotične občine (kot predsednika) in dveh odbornikov, ki jih voli občinski odbor...«.

¹⁴ Napačen je torej v čl. 36. stavek: »Kandidatska lista ima lahko svojega predstavnika ali namestnika v volilnem odboru...«

¹⁵ Pri tem pa so pozabili v načrtu odrediti, da se mora volilec, ko odda svoj glas, vpisati v »knjigo za upisivanje glasača« (čl. 41.), ki se imenuje drugje (v čl. 56.) tudi »glasački spisak«. Ob drugih tako podrobnih predpisih se to pač ne razume samo ob sebi!

komplíciran in dolgovezen od sedanjega, ne da bi bil zato pravičnejši od njega.¹⁶

Pritožbe proti nepravilnostim pri volitvah ne gredo več na velikega župana, kakor dosedaj, temveč na upravnó sodišče. Tako so upravnim oblastvom s tem odvzeti še zadnji posli, ki so jih imela do sedaj v zvezi z volitvami. To je pač nujna logična posledica škodljive politizacije upravnih oblastev. — Upravno sodišče mora pritožbe rešiti tekom enega meseca.

Glede kaznivih dejanj, zakriviljenih pri obč. volitvah, veljajo predpisi zakona o volitvi narodnih poslancev. Globe se stekajo v pokojninski sklad obč. uslužbencev.

Na prvi seji novo izvoljenega odbora morajo odborniki priseči,¹⁷ priseči morajo ob nastopu svojih služb tudi obč. predsednik in obč. uslužbenci.

Za sklepčnost odborovih sej je potrebna polovica skupnega števila odbornikov več enega.¹⁸ Ako ostane seja nesklepčna, se skliče druga seja z istim dnevnim redom, ki je sklepčna, če je prisotna vsaj $\frac{1}{3}$ vseh odbornikov. Za sklep je potrebna večina oddanih glasov. Ob enaki razdelitvi glasov se smatra predlog za zavrnjen. Predsednikov glas torej nima nikake prednosti.

B. Občinska uprava in predsednik (čl. 81.—87.).

Obč. odbor izvoli pri prvi seji iz svoje srede obč. predsednika in po potrebi ter z ozirom na število odbornikov 2 do 4 člane uprave ter isto toliko namestnikov.

Uprava je v načrtu označena kot pomožni organ občinskega odbora, dejanski pa je le upravni organ za važnejše posle.

¹⁶ Čl. 60.: »... Ukupan broj glasova koji je dobila svaka lista deli se sa jedan pa sa dva itd. i najzad sa brojem, koji odgovara broju odbornika, koliko ima, da izabere dotična opština. Od deobnih rezultata sa svih lista dobivenih ovakvim deljenjem izdvoji se ukupno onoliko najvećih, koliko se u opštini ima, da izabere odbornika. Svako listi pripada onoliko odborničkih mesta, koliko je njenih najvećih deobnih rezultata tim putem izdvojeno...«

¹⁷ Pred kom, v načrtu ni povedano.

¹⁸ Če je vseh odbornikov liho število, n. pr. 15, znaša polovica $7\frac{1}{2}$. Za sklepčnost je potrebna »polovina i jedan više« (čl. 71.), v tem primeru torej $8\frac{1}{2}$! Koliko odbornikov mora torej biti navzočih, 8 ali 9? Ali ne bi mogli rabiti točnejšega izraza »absolutna« ali »nadpolovična« večina?

Sklepa z večino glasov. Za naše in hrvatske podeželske občine je ta institucija nova, ni pa nova za vse ostale občine v državi.

Predsednik, člani uprave in odborniki so častni organi občine ter vrše svojo službo brezplačno; toda predsedniku in upravnim članom sme obč. odbor določiti primerno nagrado v obliki letne ali mesečne plače.

C. Posebni obč. deli, njih organizacija in pristojnost (čl. 132.—142.).

Tisti deli občin, ki imajo že po sedanjih zakonih posebno zastopstvo (vaškega glavarja, starešino, župana, kneza), ali ki so sedaj organizovani kot samostojne občine, ali ki imajo svoje posebno imetje ali posebne ustanove, imajo pravico do posebnega zastopstva za svoje pravice in interese. To zastopstvo tvorita 1. krajevni zbor volilcev in 2. krajevni starešina. — Veliki župan sme na željo prebivalstva in po zaslišanju obč. odbora sporazumno z oblastnim odborom priznati to pravico (do kraj. odbora in krajevnega starešine) tudi drugim obč. delom, če tvorijo ti deli po svojem položaju in svoji velikosti prirodne, med seboj razmejene enote.

Krajevni zbor sklicuje obč. predsednik v svrhu izvolitve krajevnega starešine in enkrat na leto v svrhu sklepanja o krajevni imovini, krajevnih potrebah in posebnih krajevnih dokladah. Razven tega mora obč. predsednik zbor sklicati, če to zahteva ena petina volilcev v poseben namen, ki ni protizakonit.

Zboru predseduje obč. predsednik, sklepčen pa je, če je prisotna vsaj ena tretjina volilcev.

Proti nepravilnostim v postopanju krajevnega zbora se sme vsak volilec tekom 8 dni pritožiti na obč. odbor.

Krajevni starešina, ki se izvoli za 4 leta, je krajevni pomožni organ obč. predsednika. On upravlja tudi krajevno imovino po sklepih krajevnega zbora, če niso za to upravo po veljavnih predpisih določeni posebni organi.

Ako ne vrši svojih dolžnosti, ga krajevni zbor, ali na predlog obč. predsednika tudi obč. odbor lahko odstavi.

Institucijo krajevnih starešin (pomočnikov, podžupanov) kot županovih pomočnikov poznajo vsi obč. redi v Sloveniji, institucija krajevnih zborov pa je znana v Dalmaciji, kjer

so občine posebno obsežne, in v Srbiji. V Dalmaciji se imenuje »seoska skupština« (prej »seoski zbor«), v Srbiji »seoski sa-stanak«.

IV. Občinski uslužbenci (čl. 95.—113.).

Za upravo velikih občin, kakor jih predvideva načrt, je vprašanje uslužbenstva velike važnosti. Med tem ko se naši obč. redi omejujejo v tem pogledu na dve določbi čisto splošnega značaja, posveča načrt — po vzorcu srbskega obč. zakona — uslužbenškemu vprašanju obširno poglavje.

Vsaka občina je dolžna namestiti potrebno število uradnikov, slug, stražnikov in pomožnega osebja. Obč. odbor ima izdelati pravilnik (statut), v katerem se določi število sistemizovanih službenih mest, potrebna kvalifikacija zanje in prejemki. Prejemki stalnih uradnikov ne smejo biti manjši od onih, ki jih uživajo državni uslužbenci enake kategorije. Statut odobri oblastni odbor.

Slede predpisi o kvalifikaciji, ki se zahteva od občinskih upravnih uradnikov (tajnika in blagajnika). Za uradnike, ki so že nastavljeni v obč. službi, veljajo posebna prehodna določila toliko glede nadaljevanja službe, kakor tudi glede pravice do pokojnine (čl. 172.—174.).

Državna uprava ustanovi po potrebi na sedežih oblasti šole za obč. službo, ki bodo trajale najmanj po eno leto. Po dovršeni šoli bodo obiskovalci polagali izpite.

Za vsako službeno mesto, ki se ima zasesti, mora občina razpisati natečaj. Vložene prošnje pregleda obč. uprava ter stavi odboru trojni predlog (terno), na katerega je odbor pri izberi kandidata vezan.

Za obč. uslužbence se imajo analogno uporabljati predpisi zakona o državnih uslužbencih in drugih civilnih nameščencih. V disciplinsko oblast se delijo obč. predstojnik, obč. uprava in disciplinsko sodišče. To se sestavlja za vsak srez posebej in obstoji iz sreskega poglavarja, enega obč. odbornika in enega obč. upravnega uradnika. Proti razsodbam disciplinskega sodišča so dopustne pritožbe na upravno sodišče.

Za škode, ki jih obč. organi povzročijo tretjim osebam z nepravilnim vršenjem svoje službe, odgovarja občina pred rednim sodiščem, dotični organ pa je odgovoren občini.

Vsaka oblast mora ustanoviti za obč. uslužbence svojega področja pokojninski fond. V ta fond morajo prispevati a) občine enkrat za vselej z 10% letne plače, določene v obč. proračunu za vsako stalno mesto, b) vsi stalni uslužbenci s 25% rednih prejemkov prvega leta ter vsakega povišanja, v ostalem pa s 4%.

Nadalje se stekajo v pokojninski sklad c) denarne kazni, izrečene nad odborniki in obč. uslužbenci, č) prejemki nezasedenih službenih mest in d) darila in podpore. Morebitne primanjkljaje morajo kriti občine s 70%, država pa s 30%.

Vprašanje je le, ali bodo občine zmogle taka finančna bremena za svoje uslužbence in ali jim bo potem sploh še kaj ostalo za izvrševanje samoupravnih nalog.

Proti sklepu obč. odbora, s katerim se obč. uradnik upokoji, je dopuščena pritožba na nadzorno oblastvo, proti odmeri pokojnine od strani oblastnega odbora pa na upravno sodišče.

V. Občinski delokrog.

Vsi v državi veljavni zakoni dodeljujejo občinam dve skupini poslov, in sicer 1. posle, glede katerih sme občina v okviru zakonov odrediti in ukrepati po s v o b o d n i s a m o o d l o č b i, in 2. posle, ki jih morajo izvršiti občinski organi v javnih zadevah namesto državnih organov po določilih zakonov in po naredbah državnih oblastev. Prvo skupino imenujejo nekateri obč. zakoni samostojni ali naravni delokrog ali domače področje, drugo pa prenešeni delokrog ali izročeno področje. Po tem, ali je prva skupina več ali manj obsežna, in po tem, ali je poseganje državnih nadzornih oblastev v občinsko delovanje manj ali bolj intenzivno, govorimo o širši ali ožji obč. s a m o u p r a v i ali tudi, netočno, o širši ali ožji obč. a v t o n o m i j i. Za obsežnost obč. samouprave je torej tudi merodajno, katere posle prepušča zakon obč. samoodločbi. V tem pogledu pa se veljavni zakoni med seboj deloma strinjajo, deloma razlikujejo. Strinjajo se v tem, da prepuščajo obč. samoodločbi sledeče posle: 1. upravo obč. imovine. 2. preskrbo finančnih sredstev za občinske potrebe, 3. zadeve, ki se nanašajo na obč. ozemlje, na obč. članstvo in na volitve obč. organov, 4. skrb za obč. siromake. Od številnih razlik pa naj omenim le eno, namreč to, da odkazujejo slovenski, dalmatinski in hrvaški obč. zakoni lokalno policijo v samostojni

delokrog, po srbskem obč. zakonu pa se prišteva krajevna policija k državnim upravnim zadevam. To zadnje stališče se mi zdi pravilnejše, ker je n. pr. skrb za varnost osebe in imetja ter skrb za varnost prometa gotovo bolj državna zadeva kakor občinska. Različna dodelitev posameznih poslov samoupravnemu ali »prenešenemu« delokrogu ni brez pomena, posebno ko gre za odgovornost, in tudi z ozirom na zahtevo občin, da jih država odškoduje za sodelovanje pri državno-upravnih poslih.

Tudi načrt razlikuje 2 skupini obč. poslov, izognil pa se je predvsem nelogični formalni delitvi obč. delokroga na dva delokroga, kakor to delajo naši obč. redi, temveč govori le o enem delokrogu, obsegajočem vse posle, ki se tičejo obč. zajednice in ki jih vrši občina na svojo odgovornost, po svojem preudarku in s svojimi sredstvi, toda pod nadzorstvom državnih oblastev. Ta pridržek zveni zelo nevarno za obč. samoodločbo; na prvi pogled se zdi, kakor da je ob njem vsaka samouprava nemogoča. V poglavju o državnem nadzorstvu bomo videli, v koliko je ta domneva upravičena.

Po navedenem splošnem opisu obč. delokroga našteva načrt nekatere posle, ki zlasti spadajo v obč. delokrog. Ti so

1. uprava obč. imovine. (Tu sem spada vse, kar bi na kratko označil z izrazom: obč. finančno gospodarstvo.);

2. skrb za dobre prometne naprave v občini (gradba in vzdrževanje poti, cest, mostov itd., razsvetljava ulic itd.);

3. skrb za občinske siromake in kar je s tem v zvezi;

4. skrb za dobro zdravstveno stanje v občini (vzdrževanje zdravniške in babiške službe, ambulanc, pobijanje nalezljivih bolezni, skrb za zdravo pitno vodo, pospeševanje gradbe zdravih stanovanj, ognjegastvo, preskrba z živili itd.);

5. pospeševanje narodnega gospodarstva v občini (ustanavljanje in podpiranje gospodarskih zadrug, nabava boljših vrst semenja, sadnega drevja, vinske trte, živinskih pasem,boljšanja zemeljske plodnosti, regulacija potokov in hudournikov, ustanavljanje hranilnic itd.);

6. širjenje in pospeševanje narodne prosvete (ustanavljanje šol in knjižnic, čitalnic, gospodarskih tečajev, prosvetnih društev, prirejanje prosvetnih predavanj itd.).¹⁹

¹⁹ Navedene so tu skoro vse zadeve, ki spadajo tudi v delokrog oblastne samouprave (čl. 2. zakona o oblastnih in sreskih samoupravah).

Zadeve, naštete v t. 1. do 4. se prištevajo tudi po veljavnih zakonih k samoupravnim obč. poslom. Naloge pod t. 5. in 6. pa so čisto nove. Edino bosanski obč. zakon odkazuje občinam tudi nekaj zadev iz t. 5.

Ideja sama na sebi, da se razširi obč. delokrog z narodno-gospodarskimi in prosvetnimi nalogami, se mi zdi izborna. Te naloge so bile doslej prepuščene privatni inicijativi, odslej bo mogla dajati inicijativo občina, t. j. obč. odbor, obč. uprava, obč. predsednik; izšolano občinsko uslužbenstvo bo lahko koristno sodelovalo. Življenje občin, ki se je doslej izčrpavalo v občinskem gospodarstvu, oskrbi siromakov in v vršenju lokalne policije, dobi na ta način novo, bogatejšo vsebino. Občinam se odpira široko, hvaležno polje za uspešno delo v korist vsega občinskega prebivalstva brez razlike strank. Toda pri vsem tem ne smemo pozabiti, da bodo zlasti slovenske občine, ko se bodo hotele poslužiti na novo jim priznanih pravic in hotele ustanoviti n. pr. obč. posojilnico, obč. čitalnico, kmetijsko zadrugo, našle vse to že ustvarjeno, in sicer mnogo-krat celo najmanj »in duplo« ... Prečestokrat bo torej realizacija novih možnosti odvisna od stališča, ki ga bodo občinski odbori, sami sestavljeni iz raznih strank, zavzeli napram že obstoječim gospodarskim in prosvetnim strankarskim institucijam. —

Kar se pa tiče državno upravnih poslov, določa načrt:

»Občina je dolžna sodelovati pri lokalnih poslih državne uprave po obstoječih predpisih in nalogih državnih oblastev, in zlasti vršiti krajevno policijo, ako ne obstoje za to posebna oblastva.

Z zakonom se občinam lahko poverijo novi taki posli, toda istočasno mora biti preškrbljeno za pokritje stroškov, ki so združeni z izvršitvijo teh poslov« (čl. 89.).

V tem členu moramo predpis prvega odstavka strogo ločiti od norme drugega odstavka. Po prvem odstavku ostane sodelovanje občin pri državnih upravnih poslih tudi v bodoče po obsegu nespremenjeno. Ker pa je po različnih pokrajinah radi različne dosedanje zakonodaje različnega obsega, ostanejo tudi dolžnosti občin iz tega naslova različne. Izenačile se bodo še le, ko se bodo vsi tozadevni zakoni izenačili. — Slovenskim občinam določajo vsebino »prenešenega delokroga« le zakoni (§ 29. kranjskega, § 25. štajerskega obč. reda). Državna

oblastva torej tudi po načrtu ne bodo mogla občinam ničesar nalagati, ničesar od njih zahtevati, v kar ne bi bile občine že po veljavnih zakonih obvezane.²⁰ — Predpis drugega odstavka pa je aplikacija splošnega pravnega načela na občine, da ne sme državno upravno oblastvo zahtevati od državljanov ničesar, v kar ni pooblaščen z zakonom. Obenem pa se v tem odstavku nalaga zakonodavcu, ali točneje, narodni skupščini, da ob ustanavljanju novih občinskih obveznosti preudari in implicitno tudi odloči, iz katerih sredstev se bodo krili stroški, ki so združeni z izvršitvijo dotičnih poslov.

VI. Pristojnost občinskih organov (čl. 90—94.).

1. O b č. o d b o r je pristojen za sklepanje o vseh občinskih (samoupravnih) zadevah, v kolikor niso po načrtu odkazane obč. upravi ali obč. predsedniku. O državno - upravnih poslih pa, v katerih sodeluje občina, je kompetenten sklepati le, kolikor gre za sredstva, potrebna za vršitev omenjenih poslov.

Za veljavnost odborovih sklepov o zadolžitvi občine²¹ ali odtujitvi nepremične imovine, kakor tudi za veljavnost sklepov, s katerimi se vežejo obč. finance preko dobe, katero traja odborov mandat, je potrebna odobritev oblastnega odbora, ki se ima pri tem ozirati tudi na morebitne pritožbe.²²

Nadalje je obč. odbor upravičen, da izdaja v mejah svoje pristojnosti obč. obvezne uredbe (statute), veljavne za obč. ozemlje. Te uredbe zadobijo pravno moč še le, ko jih odobri

²⁰ Določba glede krajevne policije v prvem odstavku se mi zdi nezadostna. Sedaj vršijo slovenske občine krajevno policijo v samostojnem delokrogu, torej po svoji prosti odločitvi (§ 24. štaj. obč. reda). Po novem zakonu pa bi morala občina vršiti krajevno policijo po dosedanjih predpisih, toda ne več v »samostojnem«, temveč v »prenešenem« delokrogu. V tem delokrogu pa slovenska občina ne bo dolžna sodelovati razven v primerih, v katerih ji to nalaga veljaven zakon. Z razveljavljenjem občinskih redov pa bodo razveljavljeni tudi njihovi predpisi o krajevni policiji, torej ne bodo občine, če se načrt ne popravi, več dolžne vršiti krajevno policijo, v kolikor niso posamezni njeni posli tudi po načrtu ali s specialnimi zakoni odkazani samoupravnemu občinskemu delokrogu (zdravstvena, požarna, živilska, poljska policija).

²¹ Iz čl. 116. je razvidno, da gre tu le za večje zadolžitve.

²² V enakih zadevah, toda pod nekoliko drugačnimi pogoji, so potrebovale občine doslej odobrenje deželnega odbora (dokler je ta obstojal).

pristojni veliki župan in ko se razglase v občini na običajni način (čl. 91).

Obč. odbor sme torej izdajati abstraktne pravne norme, ki pa so seveda omejene na krog njegove pristojnosti, t. j. na gori navedene obč. (samoupravne) zadeve. Krajevna policija spada po načrtu k državno-upravnim poslom, glede katerih obč. odbor ni pristojen. Nastane vprašanje, kdo bo potem, ko stopi obč. zakon v veljavo, smel izdajati krajevno-polijske uredbe, za katere je sedaj pristojen obč. odbor (§ 31. štaj., § 35. kranj. obč. reda)? Ali bo morala občina, ki bo smatrala za potrebno, da se n. pr. neka pot prepove za vozila, ali da se prepove prehitra vožnja po vasi, prositi sreskega poglavarja, da izda tako prepoved?

Da postane uredba veljavna, je potrebno, da jo odobri veliki župan. Obč. odbor sklene n. pr., da je pranje pri nekem vodnjaku v vasi iz zdravstvenih razlogov prepovedano. V to je po načrtu upravičen. Toda, da bo prepoved veljavna, jo bo moral predložiti velikemu županu v potrditev. Ali je to z vidika praktičnosti in poenostavljenja uprave potrebno? Ali se ne pravi to pospeševati birokratizem v slabem pomenu besede? Stvar je po naših občinskih redih veliko bolj enostavno in res avtonomistično urejena.

2. V področje obč. uprave spadajo (čl. 92.):

- a) neposredno upravljanje obč. imovine;²³
- b) sestavljanje in predlaganje obč. proračunov in letnih obračunov;
- c) podpisovanje listin, ki so za občino obvezne, in važnejših obč. aktov;²⁴
- č) nadzorovanje dela obč. naprav in podjetij ter dajanje navodil glede izvršitve odborovih odlokov;
- d) odločevanje v nujnih primerih o izrednih kreditih proti naknadnemu odborovemu odobrenju;

²³ Po čl. 93., t. 3., pa je redna uprava občinske imovine poverjena občinskemu predstojniku! Kdo bo torej pristojen v tej stvari, uprava ali predsednik?

²⁴ Po čl. 93., t. 2., pa podpisuje take spise predsednik z dvema za to določenima članoma občinske uprave. Če bi pomenili obe določbi eno in isto, bi bila ena odveč; ker pa ne pomenite eno in isto, si nasprotujeta, in je torej zopet ena odveč.

- e) dovoljevanje dopusta obč. uslužbencem do 15 dni, sklepanje o njihovi začasni odstranitvi od službe in kaznovanje z globami radi nerednosti;
- f) pripravljanje odborovih sklepov, in vršitev vseh drugih poslov, ki jih odkaže odbor upravi;
- g) izrekanje kazni v vseh primerih, ki spadajo v občinsko pristojnost.²⁵

3. **Predsednik** je predstavnik občine v vseh njenih odnošajih in poslih, ki niso z odborovim sklepom prenešeni na druge organe. On je izvršilni organ obč. odbora ter šef cele obč. administracije (čl. 93.). Potem navaja načrt nekatere agende, ki zlasti spadajo v njegovo področje. Od teh, ki se v bistvu ne razlikujejo od opravil, ki pristojajo po sedanjih normah županu, omenjam le vršitev krajevne policije in drugih državno-upravnih poslov.

Za sodelovanje pri državno-upravnih poslih torej ne pride v poštev ne obč. odbor, ne obč. uprava, temveč, kakor tudi do sedaj, le obč. predsednik.

Predsednik se pri izvrševanju nalog državne uprave, kakor tudi uredb in odločb obč. odbora in uprave poslužuje lahko istih izvršilnih sredstev, ki so tudi drugim političnim (!) oblastvom na razpolago, z omejitvijo, da sme izrekati kazni do največ 200 Din ali v slučaju neiztirljivosti do 4 dni zapora (čl. 94.)²⁶.

VII. Občinsko gospodarstvo (čl. 114.—131.).

Predpisi, s katerimi se ureja obč. gospodarstvo, so po načelih enaki dosedanjim, samo da so bolj precizni in podrobni. Obč. premoženje se mora v svoji vrednosti ohraniti nedotaknjeno; izjeme v obč. koristne svrhe ali v prosep občine so dopustne le s pristankom oblastne skupščine. Za kritje obč. izdatkov se smejo uporabljati le dohodki obč. premoženja in ne premoženje samo. Posojila se smejo najemati le za trajno

²⁵ Ali izreka kazen cela občinska uprava, tudi če obstoji iz predsednika in štirih članov? Za take malenkosti bi pač zadostoval senat, obstoječ iz predsednika in dveh upravnih članov.

²⁶ Tu so mišljene gotovo le tako zvane »izvršilne kazni« ali »kazni radi neubogljivosti« kot prisilna izvršilna sredstva, ker bi bila ta določba drugače v protislovju s čl. 92., po katerem izreka kazni v vseh primerih, kjer to spada v pristojnost občine, občinska uprava, in s čl. 129., ki predvideva kazni do 1000 Din odnosno do deset dni zapora.

koristne namene, smejo biti le dolgoročna in odplačljiva po naprej določenem načrtu.

Osnovo obč. gospodarstva tvori letni proračun. Po sprejetju od strani obč. odbora se mora proračun predložiti nadzornemu oblastvu, t. j. sreskemu poglavarstvu. Ako je proračun pravilno sestavljen in ako ni podan kak primer iz naslednjega odstavka, ga nadzorno oblastvo odobri. Ako pa niso sprejeti vanj vsi zakoniti izdatki, ga nadzorno oblastvo vrne odboru v poravnavo.

Ako odbor ne sprejme predlaganih sprememb, ali ako so v proračunu predlagane nove samostojne davščine ali povišanje došedanjih davščin ali ako presega jo doklade na državne davke 100%, tedaj predloži nadzorno oblastvo proračun vel. županu, ki odloči o predlaganih davščinah po sporazumu s pristojnim finančnim upravnim oblastvom.²⁷

Ako ne odobri nadzorno oblastvo proračuna tekom enega meseca, vel. župan pa — kadar je on za to pristojen — tekom dveh mesecev, postane predloženi proračun izvršen.

Za vsestransko nadzorstvo nad finančnim poslovanjem obč. organov je več kot zadostno preskrbljeno. Občinski predsednik mora pregledati obč. blagajno in račune najmanj vsak mesec enkrat ter poročati o tem upravi in odboru (čl. 93.), obč. uprava mora storiti isto vsake tri mesece (čl. 122.) ter poročati o tem odboru, sresko poglavarstvo pa vsaj enkrat na leto (čl. 145.). Povrh tega se mora letni obračun razpoložiti na obči vpogled za dobo 8 dni, potem mora o njem sklepati obč. odbor (čl. 132.) in slednjič se mora obračun z izvlečkom iz inventarja in z bilanco dostaviti oblastni kontroli (čl. 125).

Zanimiva je določba čl. 129. Po tem členu se namreč z obč. uredbo lahko predpiše, da so vsi obč. prebivalci obvezani, posluževati se obč. podjetij in zavodov, ki služijo v prvi vrsti splošnim interesom občine.²⁸ — Menim, da smemo k takim zavodom odn. podjetjem prištevati n. pr. obč. bolnico

²⁷ Ta odločba je v protislovju z drugim odstavkom čl. 93. zak. o oblastni sreski samoupravi, po katerem je oblastni odbor tisti, ki pretresa in dokončno odobruje ali odklanja občinske proračune, kojih doklada na neposredni davek presega 50%. Za doklade preko 300% je po tem zakonu potrebna odobritev finančnega ministra.

²⁸ Glede občinskih klavnic je nekaj podobnega mogoče že po § 35 obrtnega reda.

in obč. kopališče, pa tudi obč. mesnico in obč. pekarno, če niso te zadnje ustanovljene radi dobička, temveč radi regulacije cen. Po gorenji določbi bo torej občina lahko ukazala svojim prebivalcem, da se ne smejo zdraviti v privatnih sanatorijih, da se ne smejo kopati v zasebnih kopališčih, da ne smejo kupovati mesa in kruha pri obrtniku. Ali ni to lep korak naprej v smeri boljševizacije današnjega kapitalističnega gospodarstva? Namen je pač dober, toda slabo je izražen.

V takih uredbah, ki jih mora, preden stopijo v veljavo, kakor druge obč. uredbe odobriti vel. župan, se sme za prestopke zapretiti globa do 1000 Din, ki se spremeni v slučaju neiztirljivosti v zaporno kazen do 10 dni.

VIII. Nadzorstvo državne uprave (čl. 143.—156.).

Slovenske in dalmatinske občine so pred odpravo deželnih odborov nadzorovali dvojni organi, državni in samoupravni. To dvojno nadzorstvo je bilo sicer načelno idealno zamišljeno, po pozitivnih normah pa slabo urejeno. Načeloma naj bi država nadzorovala v vsakem pogledu le prenešeni delokrog, v ostalem pa naj bi pazila le na to, da občina ne krši zakonov. Višji samoupravni organi (dež. odbori, okr. zastopi) naj bi nadzirali le nekatere važnejše zadeve samostojnega delokroga, v ostalem pa naj bi bila občina v svojem dejanju in nehanju svobodna, neodvisna. Ta načela pa se v obč. redih niso dosledno uzakonila; ustvaril se je, kakor pravi Brockhausen²⁹ »sistem medsebojnih zaprek, ki more sicer ovreti vsako delovanje občine, ne more je pa prisiliti k najmanjšemu kulturnemu napredku. Samoodločba tvori zapreko za uspešno vplivanje na občino od strani višjega oblastva; temu nasproti tvori nadzorstvo zapreko za vsako ustvarjajoče delovanje občine«. Dosedanja obč. »avtonomija« in dosedanje nadzorstvo nad občino torej nista baš idealno urejena.

Kako pa ureja načrt to važno vprašanje?

Iz V. poglavja nam je že znano, da odmerja načrt občini prav obsežen samoupraven delokrog, da pa stavi ta delokrog obenem pod državno nadzorstvo. Dejstvo splošnega državnega nadzorstva samo na sebi ne izključuje že obč. samouprave; ta je marveč odvisna od vprašanja, ali in v koliki meri

²⁹ Dr. C. Brockhausen, Die österr. Gemeindeordnung, str. 235.

občina v odmerjenem ji delokrogu kljub nadzorstvu lahko svojo voljo realizira, odn. ali in v koliki meri sme nadzorno oblastvo realizacijo te volje zabraniti in eventualno občini svojo voljo vsiliti.

Po načrtu vrši država nadzorstvo nad obč. posli preko sreskega poglavarja. Ta sme vsak čas pregledati vse delo obč. uprave in obč. organov ter zahtevati potrebna pojasnila, sme tudi prisostvovati odborovim sejam in na njih govoriti, nima pa pravice glasovati. Obč. uprava mu mora tudi dostaviti prepis zapisnika vsake odborove seje. To vse je potrebno za zaznanje obč. delovanja od strani nadz. oblastva, ne pomeni pa še nikake omejitve obč. samoodločbe.

Primeri, v katerih sme nadzorno oblastvo poseči v obč. delovanje in s tem omejiti obč. samoodločbo, pa so sledeči:

1. Odbor je po mnenju nadzornega oblastva s svojim sklepom kršil zakon ali zakonito oblastveno naredbo ali prekoračil obč. delokrog. Nadzorno oblastvo sme v tem primeru tekom 5 dni po prejemu sejnega zapisnika zadržati sklep od izvršitve. To je bilo tudi do sedaj dopustno. Proti tej odredbi se odbor lahko pritoži na vel. župana. Ta sicer lahko tožbi ugodi, ne more pa je sam zavrniti, temveč mora predložiti spise upravnemu sodišču v razsodbo. Ako upravno sodišče ne izda svoje razsodbe tekom enega meseca, postane odborov sklep izvršen. Ako pa je sklep na zakonit način razveljavljen, ima nadzorno oblastvo pravico, da izvršitev njegovo prepreči.³⁰

2. Občina po mnenju nadzornega oblastva sploh ne vrši ali ne vrši v dovoljni meri svojih samoupravnih dolžnosti. Nadzorno oblastvo ne more v tem primeru storiti drugega, kakor da poroča o tem velikem županu. Ta poskusi najprej urediti stvar s pregovori; če pa ne uspe, stavi oblastnemu odboru predlog, kaj je občina dolžna storiti, in še le to, kar oblastni odbor odloči, je za občino obvezno. Če pa občina tudi oblastnega odbora ne uboga, ima nadzorno oblastvo pravico, da jo k temu prisili, ali da da stvar izvršit po tretjih osebah na račun občine.

3. Občina ne vrši zakonito ji naloženih poslov drž. uprave kljub pozivu nadzornega oblastva. V tem primeru

³⁰ Za primer pa, da občinski predsednik ali občinska uprava krši zakon ali prekorači svoj delokrog, ne nudi načrt nadzornemu oblastvu nobenega pravnega sredstva.

jih da nadzorno oblastvo izvršiti na račun občine (čl. 150.) ali pa sme celo odstaviti predsednika ali celo obč. upravo (čl. 151.). Toda odstranitev sme izreči le veliki župan in le po zaslišanju oblastnega odbora. Proti razrešitvi je dopustna pritožba na upravno sodišče, ki v stvari končno razsodi.

Iz navedenih določb je razvidno, da sme nadzorno oblastvo poseči neposredno v občinsko delovanje le, če bi odbor kršil zakon ali prekoračil svoj delokrog, ali če ne bi obč. predsednik navzlic pozivu vršil državno - upravnih poslov. Pa niti v teh primerih nima nadzorno oblastvo zadnje besede; pred morebitno samovoljo nadzornih organov je občina zavarovana s pravico do pritožbe na upravno sodišče.

V samoupravnih zadevah pa ne more državno oblastvo samo ničesar odločilnega ukreniti proti občini (izvzemši primer, da je odbor kršil zakon), in sicer niti proti odboru, niti proti njenim ostalim organom, niti ne more občini vsiliti svoje volje. Edino višji samoupravni organ, oblastni odbor, lahko občini nekaj ukaže, pa tudi le tedaj, če bi občina svoje samoupravne dolžnosti zanemarjala. —

Nadalje sme nadzorno oblastvo razrešiti predsednika ali vso obč. upravo, ako to zahteva obč. odbor z absolutno večino vseh odbornikov.³¹ Ta določba je za naše občine tudi nekaj novega. Po sedanjih predpisih ne more župan, kateremu je izrekel odbor nezaupnico, niti sam odstopiti niti ga ne more oblastvo k temu prisiliti. Nasprotno, če bi hotel odstopiti, bi po obč. redu zapadel kazni!

Nadalje mora nadzorno oblastvo odbornika, ki je izgubil pogoje za odbornika, odstaviti, če tega ne stori odbor. —

Skrajno sredstvo nadzornega oblastva proti občini je razpust obč. odbora. Kakor znano, sme po sedanjih zakonih veliki župan razpustiti obč. zastopstvo, ne da bi bil dolžan, navesti za to kakršenkoli razlog. Najkasneje v šestih tednih po razpustu bi moral razpisati nove volitve, a za začasno opravljanje obč. poslov med tem časom sme nastaviti kogarkoli kot gerenta.

Po načrtu pa sme razpustiti obč. odbor le minister notranjih del, in sicer samo v sledečih izrednih primerih:

³¹ Ker je to samoupravna zadeva, bi bilo pravilno, da bi bilo nadzorno oblastvo ne samo upravičeno, temveč tudi dolžno, predsednika ali upravo odstaviti.

1. ako odbor ni izvolil obč. uprave,
2. ako ni dve leti zaporedoma sklenil obč. proračuna,
3. ako so sklepi, izjave ali delo obč. odbora na škodo važnih državnih interesov, ter je ostal opomin od strani nadzornega oblastva brezuspešen. Toda v tem zadnjem primeru (ko bi mogli državni organi svojo moč vendarle zlorabiti), se sme razpust izvršiti le s pristankom drž. sveta (čl. 153.).

Nove volitve se imajo izvršiti najdalje v roku dveh mesecev po razpustu, izvzemši primer da izteče odborov mandat itak najkasneje v štirih mesecih. Občinske posle opravlja v meddobju dosedanja obč. uprava ali, v primerih, ko to ni mogoče, začasna uprava, sestavljena iz volilcev dotične občine.

Ako se tudi po novih volitvah pojavijo razlogi za razpust in ni izgleda, da bi nove volitve prinesle spremembo na bolje, sme minister notranjih del po zaslišanju ministrskega sveta in s pristankom državnega sveta obč. odbor ponovno razpustiti in za opravljanje obč. poslov določiti obč. upravo iz volilcev dotične občine. Če pa to ni mogoče, postavi minister občini komisarja iz vrste državnih uradnikov obč. uprave dotične oblasti. Ta odredba lahko traja kvečjemu eno leto. Začasna občinska uprava ali komisar sme opravljati le te k o č e posle, ne more pa niti občine zadolžiti, niti odtujiti njenega premoženja, niti uvesti novih davščin, niti povišati obstoječih.

Določbe o razpustu obč. odbora in o začasni obč. upravi pomenijo vsekakor prav znatno izboljšanje zaščite občinske neodvisnosti in samoodločbe.

IX. Pravna sredstva.

Proti sklepom obč. odbora se sme tisti, ki se smatra prizadet v svojih pravicah, pritožiti na nadzorno oblastvo. — Proti odločbam obč. predsednika in občinske uprave sme interesovana stranka ugovarjati. Obč. uprava lahko sama upošteva ugovor; če pa tega ne stori, ga mora predložiti odboru ali ako gre za državno-upravno zadevo, nadzornemu oblastvu. Proti odborovim rešitvam je dopustna pritožba na nadzorno oblastvo. Proti kazenskim razsodbam pa, ki jih izreka obč. predsednik ali obč. uprava, gre pritožba na redno sodišče (čl. 157.).

Predpisi o pravnih lekih, ki so po veljavnih obč. redih zelo komplicirani, so tu zvedeni na enostavna pravila. Edino zadnje določbe, da gredo pritožbe proti kaz. razsodbam na redna sodišča, ne smatramo za umestne z ozirom na to, da presoajo sodišča razna dejanja mnogokrat s čisto drugačnih vidikov kakor administrativna oblastva.³²

* * *

Načrt nam torej prinaša sledeče važne spremembe:

Za vse občine v državi bosta veljala samo dva zakona, splošni občinski zakon in poseben zakon za nekatera mesta. Majhne občine se združijo v večje z najmanj 2000 prebivalci. — Delitev občinskih prebivalcev odpade, podstava občinske organizacije in nosilec iz razmerja do občine izvirajočih pravic postane obč. prebivalstvo. Dosedanje domovinstvo se nadomesti z obč. članstvom; pogoji za njegovo spremembo vsled stalne naselitve se olajšajo. — Poleg obč. predsednika in krajevnih pomočnikov se uvedeta kot nova obč. organa občinska uprava in krajevni zbor. — Obč. uslužbenci bodo morali imeti predpisano kvalifikacijo, nastavljali se bodo trajno, nekateri s pravico do pokojnine. —

Samoupravni obč. delokrog se po eni strani razširi z gospodarskimi in prosvetnimi nalogami, po drugi strani pa se iz njega izločijo nekatera važnejša področja krajeвне policije, ki se uvrste med državno-upravne občinske posle. Novi državno-upravni posli se smejo naložiti občinam samo, če je istočasno preskrbljeno za pokritje stroškov, ki so zvezani z opravljanjem teh poslov. — Obč. gospodarstvo se postavi pod kontrolo državnih oblastev in oblastne skupščine. —

Državno nadzorstvo nad obč. upravo se uredi tako, da bo občina v svojem delokrogu v mejah zakona sama odločevala in neodvisno opravljala svoje posle ter da bo tudi v ostalem zadostno zavarovana pred morebitnim samovoljnim postopanjem nadzornih organov. Le če bi svoje dolžnosti iz samoupravnega področja zanemarjala, se ji lahko vsili volja višjega samoupravnega organa. — Razpust obč. odbora je dopusten le v primerih težke kršitve dolžnosti od strani občine, ki so v

³² Ta določba je prišla v načrt bržkone radi tega, ker proti administrativni kazenski obsodbi ni dopustna tožba na upravno sodišče.

zakonu izrečno navedeni, za začasno upravo v meddobju med razpustom in novimi volitvami pa je preskrbljeno na način, ki po možnosti varuje obč. samoodločbo. — Predpisi o pravnih lekkih so jasni, enostavni in zadostni.

Ako abstrahiramo od nekaterih določb, ki smo jih označili kot nepotrebne ali neumestne, lahko rečemo, da je načrt zgrajen na načelih, katerim ni kaj prigovarjati. Resne pomisleke vzbuja v glavnem le vprašanje občinskih financ radi novih bremen, ki jih bo povzročalo obč. uslužbenstvo. Posamezni predpisi pa so pomanjkljivi, nejasni ali netočni ter potrebni temeljite poprave in izpopolnitve.

IZ KULTURNEGA ŽIVLJENJA.

IZ MODERNEGA MLADINOSLOVJA.

Dr. Fr. Čibej.

Pregled o sodobnem mladinoslovju bi moral prinesiti sliko o modernem življenju in iskanju potov, o sodobnih poskusih utemeljiti novo pedagogiko-teorijo o vzgojstvu in oblikovanju posameznika; treba bi bilo uvrstiti vse v družabno celoto, izkazati torej socialno zavisnost vsega prizadevanja, ki se tiče mladine. Vsega tega tu ne moremo storiti. Ugotavljamo le, da se je zadnja leta storilo mnogo na področju mladinoslovja; a napotek k temu razmišljanju in delu so bile predvsem praktične potrebe in življenske razmere mladine same. Ves družabni razvoj, gospodarski razmah in zastoj, kulturni »napredek« ali razkroj zadnjih desetletij je začel segati tudi v življenje mladine. K družinski in šolski vzgoji je prišlo široko področje nadomestne in skrbstvene vzgoje. Prodrlo je prepričanje, da mladostna doba ni le sredstvo, predpriprava, ampak da ima tudi samostojno vrednost. Mladinsko varstvo, mladinsko skrbstvo, mladinsko vodstvo je stalno naraščalo; mladinske organizacije so se v boju političnih grup in strank pomnožile in njihovo vzgojno vplivanje se je poglobilo. V mladini sami se gibljejo nove sile in delujejo na oblikovanje svoje usode in svoje vzgoje, ki so od dosedanjih smernic odraslih često zelo različne.

1. Praktično življenje je torej prineslo večino teh novih nalog; a lotila se jih je tudi teorija in danes obstoja obširna tozadevna literatura. V naslednjem naj podam kratek oris vprašanj in naprav, ki se tičejo mladine in ki jih je treba sistematično študirati, če naj tudi za prakso kaj prav pride.

a) Mladinsko varstvo. Zadnja leta so izkazala nujnost boljše pravne zaščite mladine pred trgovskim izkoriščanjem; v to svrho so se storili koraki z zakoni, ki se tičejo otroškega dela,

obrtniškega reda; a zakonska zaščita hoče varovati mladino tudi pred zapeljevanjem, pred vplivom šunda v literaturi in kinu, pred izkoriščanjem v neizkušenem nakupovanju in teženju za užitkom, pred preiščeno agitacijo in strankarsko gonjo. Vzgojne priprave skušajo omejiti nečedno trgovsko izkoriščanje in vplivanje slabih zgledov. Važna je briga za življenje po kinih, gostilnah in zabaviščih. Vojna nas je v tem pogledu mnogo naučila in bo od nje marsikaj ostalo, kar je bilo navidez samo začasno.

b) Mladinsko skrbstvo. Kot nujna naloga naši dobi in obenem del naše socialne zakonodaje stopa danes vedno bolj v ospredje druga panoga, tako zvano mladinsko skrbstvo. Gre tu namreč za vzgojo in družabno uvrstitev onih otrok in mladostnikov, ki se bodisi po krivdi staršev bodisi brez nje nahajajo v socialno neugodnem okrožju, so v nevarnosti in rabijo tem večjega skrbstva. Revni, osiroteli, zanemarjeni, duševno zaostali, težko vzgojilivi, nezakonski, obdolženi in naznanjeni ter kaznovani otroci in mladostniki so predvsem tisti, ki jim gre mladinsko skrbstvo (glej brošuro: Štebi, Zaščita zanemarijene dece in mladine 1924).

Ko imamo s tako mladino opravka, prihajamo še vedno do nje z grenkimi kapljami obtožbe in očitkov ali s skoraj žaljivo in poniževalno dobrodelnostjo, mesto da bi priznali, da tudi ta del našega naraščaja smatramo za del družbe, ki rabi prav posebne skrbi, že iz človekoljubja in stališča državne koristi in praktičnosti življenja.

Tu stoji pred nami dolga vrsta vprašanj; treba je študirati razmere in življenje, treba poznati dosedanje domače in tuje poskuse, kako te razmere popraviti, kako delati na tem področju; treba bo premagati predsodke in sociološko nedopustne etične ocenitve, norme in ideale in popolnoma realno računati z danimi razmerami, ki so tudi za nas dovolj neugodne; treba se bo sprijazniti s poklicnim varuštvom, treba poznati moderno mladinsko kazensko pravo; treba vedeti kje in kako je zaščita dece in mladine javna kulturna naloga in njena organizacija potrebna v naši družabno tako diferencirani dobi (dečki domovi, otroški vrtci, gluhozemnice, poboljševalnice, mladinska sodišča, mladinski domovi, sirotišnice, posvetovalnice za matere, posvetovalnice za izbiro poklica itd.).

c) Če se mladinsko skrbstvo tiče predvsem zanemarijenih otrok in mladostnikov, se mladinsko v o d s t v o in v z g o j s t v o tiče vseh, ki ne živijo več v nobeni drugi trdni vzgojni skupnosti, predvsem se tiče množstva onih, ki so zapustili ljudsko šolo. Da je tako vodstvo potrebno, se danes ne dá več zanikati; konec zakonite šolske dobe pride v starostno dobo, v kateri je poedinec vzgoje zmožen in potreben. Da ta vzgoja v letih pojavljajoče se samostojnosti ne more biti več avtoritativna, kakor v šoli, je jasno. Tudi nadaljevalne šole, če bodo že splošno in dovolj dolgo vpeljane, ne zadoščajo. Zato so nastale za društva, občine, cerkve in končno za državo važne naloge: s predavanji in nastopi, z vodstvom in izleti, napravami in ustanovami za duševni in telesni prospek brigati se za mladino in volivati nanjo.

Vse te korake in naprave za posredno vzgojo v letih pubertete treba iz prakse poznati, treba poznati pomembnost in vplivnost posameznih korakov, treba sociološko analizirati mladinske organizacije; vedeti treba, da so na mladinskem vodstvu zainteresirani tudi izven mladine stoječi činitelji: država, cerkveni krogi in cerkvenopolitični momenti. — Vse dosedanje delo je povečini instinktivno in kaotično; obstoja pač obširna literatura o higijeni mladostne dobe.

č) Da se za mladino in njeno vzgojo briga tudi šola in rodbina, ni treba več poudarjati. Kdor zasleduje razvoj in stanje ter družabne forme mladine, ne more iti preko nalog in ureditve šole.

d) S tem pa smo že pri nadaljnji točki: pri študiju »mladinskih gibanj«. Sedanja družba, šola, sedanje življenje so bili povodi; kot reakcija na dosedanje so vzrastla; a svojo globljo upravičenost črpajo iz drugih virov. Te vire treba pravično presoditi in tako tudi ta gibanja sama. Pedagogika, ki vidi v otroku in gojencu izključno le objekt, tu ne more nič.

Pa tudi vsako drugo pošteno prizadevanje za mladino ne more nič, če se ne naslanja na temelje, to se pravi namreč dvoje: najprej treba tolmačiti mladino, njeno bistvo, njen razvoj, njene lastnosti in zagonetnosti, treba prijeti izhodišče mladinskega življenja in gibanja, njegove duše in njegovega utripanja. Od tu gredo potem koraki naprej; od tu treba razlagati in tolmačiti vse doslej našete pojave. — S tem pa je že izrečeno tudi drugo: tudi naše o b r a v n a v a n j e in raziskovanje mladine mora nekje začeti. Kdor se hoče pečati z mladino, mora poznati najprej njeno bistvo, njeno življenje. Zato mora biti naša prva naloga, prvo področje: mladinoslovje v ožjem pomenu besede, to je, nauk o duševnem in telesnem razvoju mladostnika, njegovem splošnem in svojstvenem zadržanju, njegovem dejstvom in njegovi vzgojljivosti. Poleg telesnega študija je naša naloga torej predvsem p s i h o l o š k a; vse ostalo raziskovanje sloni v obilnem obsegu na psihološkem poznanju mladostnika.

Naslednje strani prinašajo iz te psihologije nekaj točk; ne v obliki referata in kritike ter pregleda o literaturi; tudi na metodiko se ne moremo ozirati. Naslanjamo se temveč na temeljno delo Sprangerjevo: *Psychologie des Jugendalters* 1925, in prinašamo, kolikor je to možno, konkreten material, iz knjige dve točki; porabljena je pa tudi ostala obstoječa literatura.

Literatura. — 1 Splošna: Spranger, *Psychologie des Jugendalters* 5. A. Leipzig 1925. Quelle-Meyer; Bühler, *Seelenleben des Jugendlichen* 2. A. Jena 1923. G. Fischer; W. Hoffmann, *Reifezeit*, Leipzig 1922. Quelle-Meyer; Tummler, *Einführung in die Jugendkunde I/II*. Leipzig 1920. 1923; Stern E., *Jugendpsychologie* Breslau 1923. Hirt; Dunin-Borkowski, *Führende Jugend*, Berlin, Dümmler; Idem, *Reifendes Leben* 1920; Foerster, *Jugendseele, Jugendbewegung*. Leipzig 1923. Rotapfel Verlag; Kerschensteiner, *Festschrift. Jugendprobleme*. Leipzig 1924. Teubner; Tolstoj, *Knaben u. Jünglingsjahre*; Prüfer,

Die männliche Landjugend. 1918; Bode, Die religiöse Entwicklung des Jugendlichen. Berlin 1922; Giese, Das freie literarische Schaffen bei Kindern und Jugendlichen. 2 Teile. Leipzig 1914. Barth; Fischer Aloys, Über Beruf, Berufswahl, Berufsberatung. Leipzig 1918, Quelle-Meyer. — 2. O »mladinskem gibanju«: Gurian, Die deutsche Jugendbewegung. 3. A. 1924. (tu je vsa nadaljnja literatura); Katt, Die schöpferische Pause, Jena 1922, Diederichs; Bondy, Die proletarische Jugendbewegung. Lauenburg 1922. Jugendverlag; Honigsheim, Jugendbewegung u. Erkenntnis (v »Scheler, Sociologie des Wissens«. München 1924).

1. Poskus celotne psihološke označbe mladostne dobe.

Kdor misli na prvoten pomen besede »značaj«, bi morda prišel na misel, označiti v celoti mladostno dobo za dobo, ki nima nobenega značaja. In res, ta življenjska doba ima bolj kot vsaka druga značaj procesa, prehoda, spreminjanja brez trdne bitnosti. Leta, v katera pride ta doba, so za dekleta med 13. in 19., za fante med 14. in 22. letom. Za primerno sliko in splošno označbo te dobe bo dobro, da jo primerjamo z dobo in življenjsko obliko otroka. Najlaže pridemo do svojstvenosti te dobe, če orišemo odnošaj otroka do tega, kar mu je »istinito«, resnično. Svet in kar je v njem istinitega ni namreč za doživljanje konstanta, temveč se spreminja z duševno organizacijo bitja, da, celo z njegovimi razvojnimi stopnjami. Otrok, tako moramo najprej ugotoviti, živi v drugem svetu kot mi.

Najočitneje nam postane to, če se spomnimo, da otroka od 3. do 7. leta odlikuje posebno živahna fantazija, ki se v vse predmete okrožja vživlja in vanja zanaša svojo otroško miselnost. Nam odraslim je fantazija različna od istinitosti, zdi se nam neobvezna in sanjava. Tega dualizma ni pri otroku. Otrok je v tej dobi še z vso notranjostjo vpleten v ljudi in stvari v svoji okolici; nič ne loči, kaj mu je fantazija naslikala. Iz tega sveta, ki ga obdaja, izločuje otrok to, kar ga zanima. Zanimivo je pri tem, kako doživlja prostor in čas. Prostor je zanj sestavljen iz dveh plasti: ene, ki ga neposredno obdaja, ki mu je dobro znana in določno izpolnjena, in druga, ki je podobno velikemu plašču, ki prvo obdaja in ki jo otrok napolnjuje s poljubnimi tvorbami svoje notranjosti. Oni poznani, osrednji svet izčrpa otrok do skrajnosti, vsaka malenkost mu je poznana in polna odnosov do njegovega jaza. Nikoli več v življenju ne spoznamo tako intenzivno prostora, kakor tedaj, ko smo stikali po kotih in tleh otroške sobe.

Podobno je z doživljanjem časa. Čas otroku še ni zvezno, nespremenljivo gibanje našega jaza po eni črti, kjer se nobena točka ne vrača več, ampak vrsta in zaporedje prvotno nezvezanih, v sebi neskončnih momentov, ki jih otrok intenzivno izčrpa; zavest toka in nevratljivosti manjka skoraj popolnoma. Če se pojavi drugačno doživljanje časa je to že znak duševnega prehoda v puberteto.

Pa tudi vsebina prostora in časa, to, kar otrok doživlja, je različno od mladostnikovega doživljanja: n a r a v n i zakoni, kavzalnost, zmiselnost dogajanja mu še niso znani; otrok ne razmišlja o d u š e v n o s t i ljudi okrog sebe, če se ne tiče ravno njegovega majhnega jaza; manjka mu pa še bolj razmišljanja o s v o j i duši in lastni notranjosti.

Taka so leta do približno 8. leta. A od tu po 12. letu in do pubertete leži še značilna doba, ki se pri fantu zrcali v sveži, na zunaj obrnjeni, otroški realitiki. Podlaga temu leži v močnem telesnem življenjskem občutku. Iz tega sledi zavest sigurnosti in končno prekipevanje sil. Fant je samega sebe gotov in sam sebi zadostuje. Fantazija ne igra več one važne vloge in se porablja v prosto pretvarjanje zunanjega sveta; igra je postala že bolj realistična, se naslanja na lastna pravila; zanima se za zunanji svet in vprašuje po njem; zanima se predvsem za tehnične probleme. Fant je realist, a značilno je, da se omejuje na predmete, ki so v zvezi z o t r o š k i m svetom. Človek ima izrazit občutek, da je otrok postal gotov, završen, ravnovesje sil je doseženo, vsaj kolikor se tiče dosedanjih otroških razmer.

V to zavarovano dobo prinese mladostna doba globoko novo pretresanje, tako, da se je po pravici govorilo o drugem rojstvu mladega človeka. Se li ta preokret izvrši polagoma ali hitro in sunkoma, je individualno. Tudi v prvem slučaju treba suponirati dobo predidoče priprave in latence; a gotovo je to, da ta proces pride iz n o t r a n j o s t i, iz rasti duše same, da pride gotovo, pa naj pridejo tudi globoki doživljaji od zunaj, ali ovirajoči in oproščajoči činitelji od strani vzgoje.

To novo duševno organizacijo treba prijeti na odločilnih točkah; tri so: odkritje lastnega jaza, polagoma nastajajoči življenski načrt, vzraščanje v posamezne življenske kroge.

Prvo je osnovni doživljaj individuacije; drugo je izživljanje, izdejavovanje, izoblikovanje te samobitnosti, te forme ob življenju in njegovi snovi; tretje je stališče napram posameznim stranem življenja. To stališče je v začetku še nedoločeno, dokler v ugodnih slučajih individualna oblikovalna sila ne prodre in spravi življenska področja v gotovo skladnost. Te tri momente treba razložiti nekoliko natančneje:

a) Odkritje jaza, dejstva, da je dotični sam zase, sam nasé navezan. Tega ne smemo tako tolmačiti, da otrok do tedaj ni poznal doživljanja samega sebe. Mišljeno je tu nekaj novega, da se p o g l e d o b r n e v notranjost, da mladostnik odkrije v sebi svet zase, ki ostane vedno kot otok odločen od vsega v svetu, od stvari in ljudi, in s tem je dano doživetje velike osamljenosti.

Reči moramo še bolj natanko: tega jaza, h kateremu se obrača pogled, še niti ni ne; vsaj očiten še ni. Mesto njega pa obstoji notranje prelivanje in valovanje, ki zahteva opazovanja in skrbí; to je anarhija tendenc, o kateri govori Mendousse, to so nihanja duševnega stanja, ki jih je Stanley Hall opisal. Pretirani energiji in dose-

ganju rekordov sledi neizrečna lenoba, divji razposajenosti globoka otožnost; božanska nesramnost in nepremagljiva boječnost sta le dva različna izraza za eno dejstvo, da se najvažnejše v duši vrši v popolnem ozadju in skriti tišini. Prav tako se menjajo sebičnost in samozatajevanje, plemenitost in zločinske težnje, družabnost in iskanje samote, vera v avtoriteto in revolucionarni radikalizem, dejavnost in tiha refleksija.

Za mladostnika je vse to prekucavanje in premetavanje nekaj mučnega; a jasen je tudi pomen in vrednost vseh teh pojavov za razvoj mladostnika. Narava si je vstvarila tu neke vrste selekcijsko bazo za poznejšega človeka; eksperimentira sama s seboj, da more končno izločiti ono posamezno obliko kot določen rezultat. Otrok se je igral, brbljal, si pridobil hotenje s takimi eksperimenti. A ti pubertetni viharji niso več igra, so zelo resni. Priroda gre s svojimi oblikovalnimi poskusi do jedra osebnosti; sedaj poskuša na istinitosti, kar je prej samo na igri.

Iz vsega menjavanja razpoloženj in doživljanj pa se vedno bolj izluščijo gotove tendence, ki so za vse mladostnike tipične. Vse so v zvezi s tem, kar smo imenovali odkritje jaza; ne samo vse stvari, tudi ljudje so neskončno daleč in tuji; doživljanje samega sebe se začne.

Naravna posledica je pred vsem reflektiranje o samem sebi. Mladostnik se zakoplje vase in v svoja brezpredmetna čuvstva, se vglubi v filozofska razmišljanja, se zgraža nad samim seboj, teži celo za samomorom. Nabavlja si dnevnik; dopisuje si, a ne zato, da bi se izgovoril, ampak da se samega sebe zrcali; lirične pesmi naj prinesejo čuvstveno zadoščenje; čuti se novega; dekleta si dajo druga imena itd. Vsi ti pojavi lahko nastopajo brez zveze s seksualnostjo; učinkujejo kakor izžarevanja iz središča, ki samo še spi. Probujajoče se lastno življenje z zadovoljstvom, z erotiko in seksualnostjo še ne pride do površja; tipa le preko sluteče in igrajoče se fantazije, a v njej so že obrisi trajne in končne celote. Zanimivo je nasprotje tega notranjega gibanja, ki gre deloma za tem, da zbeži pred seboj, deloma za tem, da se najde.

Odkritje samega sebe se pa dalje ne izraža samo v refleksiji, ampak tudi v veliki občutljivosti, ki kaže na stopnjevanje, a vse nege potrebno samozavest. Sama pred seboj rastoča duša zahteva tem več spoštovanja, zlasti od odraslih, ko še sama sebe ni varna. Mladostnik je v »vmesni deželi«, ko je še v mnogem otrok, v marsičem pa že zrel mož. A okolica se redko na to ozira. Usoda te dobe je, da se ne jemlje za »zrelo«. A mlad človek čuti potrebo po priznanju in vplivnosti, teži po spoštovanju.

Prav tako značilna je še tretja stran: teženje mladostnika po samostojnosti; zopet dokaz, da se je v globini duše začel tvoriti nov jaz. Teženja za emancipacijo so torej za to dobo potrebna; niso le posledica neubogljivosti ali brezsrčnosti. Mlad človek si začne sam postaviti cilje. V začetku samo za poskus. Morda s potovanjem,

ali s težnjo za telesnim sportom, z zbiranjem znamk, pisanjem razprav. Najvažnejše je, da ima nekaj svojega, domeno, v katero ne sega noben drug.

b) S tem smo pa že pri drugi točki, pri polagoma nastajajočem življenjskem načrtu. Napačno bi razumeli ta proces, če bi ga omejili samo na izbiro poklica. Spočetka ne gre niti ne za načrte, mišljena je le smer, v kateri gre notranje življenje, s tem da se iz nagonov in pritiska zunanjega sveta stvari v globini nov človek.

Za otroka je življenje vrsta nezvezanih momentov. Z duševno puberteto se začne nova perspektiva; ti delaš s svojim dejanjem na neki celoti, in kar boš v to tkanino vpredel, je nepreklicno; ostane kos tebe. Dnevnik izkazuje teženje, dobiti kontinuiteto v sebi; sam od sebe se stvari tih ideal. V tej sliki bodočnosti so v začetku realne točke zelo redke; široke vmesne plasti se napolnijo s produktivno fantazijo; a ti deli fantazije stopajo tekom življenja bolj v ozadje, spremené se v realistiko.

Toda zdi se, da prinaša vedno večja zamotanost in diferenciacija naše kulture vedno večje težave, da se mladostnik vživi v celotno kulturo, in zato se zdi, da se tudi pubertetna doba nehoté podaljšuje. V tej kulturi bi rad mladostnik igral svojo vlogo, na tihem živi v njem ideal; vodi ga kot vsako živo bitje nagon po moči in vplivnosti, po priznanju samega sebe. A če ne more tega, se te njegove težnje izpodrinejo in prenesejo drugam. Stvari si fikcije in navidezno zadostitev ter prevrnjene življenske načrte.

Take motivacije niso v mladostni dobi nič redkega. Zaveš o manj vrednosti vstvari naravnost teženje po kompenzaciji in se prenese na druga področja; pravtako zaveš o zapostavljanju. Iz takih strani se rodi vse razdiralno teženje in zanikanje in odklanjanje. Očitni so le trmast odpor, sovražnost, čudaški načrti, ki so razumljivi le kot negacija drugega, vsiljenega; nenadno izločenje vere in starih idealov, ljubljenih oseb in pokrajin. A za vsem tem leži en tip zadržanja, zagrenjenost, ki pravi: moram tako ravnati, da bom končno situacijo obvladal.

c) Proces oblikovanja samega sebe, ki se začneja s pubertetno dobo, pa prinaša še tretjo stran, da se mladostnik polagoma odpre svetu kulturnih vrednot in razvije v sebi vse tozadevne sposobnosti; mladostnik vzraste v posamezne kulturne in življenske kroge. Tudi otrok že doživlja estetične vrednote, spoznava resnice in religiozne vrednote, razume zmisel koristnosti, ljubezni, vladanja; a otrok doživlja vse v skupni življenski zvezi, nediferencirano. Zato je že Fröbel instinktivno združil v otroških igrah spoznavanje, lepoto in koristnost. Mladostnik doživlja vedno bolj ta območja v diferenciaciji, doživlja jih nadalje subjektivno; malo se podreja predmetu, vse hoče sam doživeti ali zavrniti; sedaj se začne šele pravo ocenjevanje sveta. In še tretja stran je za mladostnika značilna. Otrok je bil receptiven napram kulturnim vrednotam. Mladostnik sam vstvarja, sam razmišlja, sam se ureja v družbo, sam religiozno doživlja; zato postane tudi sedaj šele zrel za aktivno sodelovanje

ob kulturi. A ta kulturna območja so še ločena, mladostnik mora vanje šele vzrasti in se ob njih oblikovati. Za našo kulturo, ki je razdvojena in neenotna, je to posebno težko. Mladostnik naše dobe je torej dvakrat revež; že sam je neenoten in mora svoje doživljanje diferencirati in oblikovati; pa tudi že dana kultura je razkosana in je sinteza težka. —

Ko imamo pred seboj nekoliko zenostavljeno in shematično sliko (ki gotovo ne drži v vseh podrobnostih), treba zasledovati, kako se mladostnik zadržuje napram p o s a m e z n i m življenskim krogom in kulturnim območjem; kako to njegovo doživljanje nastaja, se razvija in udejestuje. In sicer gre za odnošaje mladostnika do umetnosti — estetičnih vrednot, erotike, seksualnosti, družbe in družabnega življenja, etičnosti, pravnega čutenja, politike, poklica, znanosti in svetovnega nazora, religije. Iz vseh teh vzemimo v naslednjem za zgled religiozno področje.

2. Religiozni razvoj mladostnika.

Spranger določa najprej pojem religije. Vzame ga zelo široko, k religioznosti ne šteje samo konfesionalnih oblik, ampak skuša prišteti tudi vsako neposredno doživljanje in vživljanje v božjo skrivnost, predvsem pa se ozira na razvoj mladostnika z ozirom na krščanstvo. Loči pa troje vrst razvoja: I. razvoj v zmerni religiozni atmosferi, II. razvoj v stopnjevani in pretirani atmosferi, III. razvoj v okrožju, ki je religiozno indiferentno ali celo religiji sovražno.

Navadno so te družabne in kulturne sile vtelesene v socialnem razredu dotičnih, v šoli in domu, v javnem mnenju. Zasledujmo torej religiozni razvoj v zmernih okoliščinah.

I. Od Rousseauja sem obstoja dvom, ima li že otrok zmisel za religijo, ali pa dobí šele mladostnik dotične strani duhovnega življenja. Danes se sme smatrati za gotovo, da religioznost pri otroku ni bila samo vanj položena, ampak da vzrašča iz spontanih nagonov. Seveda je pa izrazna oblika po večini prevzeta od odraslih in religioznost sama še ni tako izrazito diferencirana kot pri odraslih. Če skušamo izluščiti religiozno strukturo, ki odgovarja otroški dušni strukturi, bi dobili sledeče znake in poteze:

1. Religiozna usmerjenost otrokova je kot vse njegovo vedenje in zadržanje e g o c e n t r i č n a; vse vidi v zvezi s svojim majhnim jazom, kakor v pravljici igrajo glavno vlogo čisto preprosti motivi strahu in sreče.

2. Religiozni pojmi otrokovi so antropomorfni. Boga si misli po vzorcu odraslih ljudi, odločilen je odnošaj očeta do otroka; njegova moč je velika, in Bog mora biti podobno mogočen.

3. Potek življenja in sveta, ki se vrši pod vplivom teh sil z ozirom na jaz, si tolmači otrok m a g i č n o. Čudeži niso otroku nič nezmiselnega ali posebnega; otrok ne dvomi, da bo z molitvijo Boga dobil na svojo stran.

4. Končno se javlja v tej zvezi relig. pojmov še primitivna morala, mešana iz vere v dobroto, ljubezen in pravičnost, torej tudi v plačilo in kazen.

Tako približno izgleda religija otroka in možno je vprašanje, ali se sploh religiozni nazorji preprostih duš, da celo vera globoko razvitih duhov, kaj bistveno oddaljuje od teh začetkov, ali ne ostane v njih še vedno neka globoka sorodnost z otroško religijo.

V ta religiozen odnos otroka vpliva seveda religiozni stil okrožja v odločilni meri. Je bistvena razlika, živi li otrok v racionalistični, romantično-realistični atmosferi. A gotovo je, da naleti religiozno vplivanje pri otroku na majhen odpor in da se zelo globoko vsidra. Ta okoliščina seveda se lahko porablja za argument za ali proti zgodnji religiozni vzgoji, vsak pač po svojem nazoru; kdor je mnenja, da je religija odveč, mora biti že iz psiholoških razlogov proti. Kajti najizrazitejša poteza otroške religije je, da otrok rad verjame. Religiozna vsebina pa seveda ne more pri otroku prodreti do središča osebnosti, ker takega središča še ni; otrok živi v posameznih doživljajih, ki so narahlo združeni; in otrok, kot smo videli, ne razmišlja o sebi.

Proti koncu deških let postane religiozna sprejemljivost očitno manjša. Občutek zdravega, močnega telesa vpliva neugodno. Pridemo k prvi dobi religioznega razvoja v mladostniku.

A. Kjer je okolica prinesla v otroka vsaj nekoliko religiozne pobude, čeprav morda samo previdno in hladno, se začenjajo prava mladostna leta s periodo, ki jo označuje poskus, se vživeti osebno v sprejeta religiozna prepričanja in ravnanja. Gre samo za poskus. Ta poskus se lahko vrši čisto tiho ali hitro, da ga drugi ne opazijo; a ta prvi stadij ne manjka nikoli. Specifično religiozno zanimanje se zbudi, često združeno s težnjo po teoretični razlagi sveta. Mladostnik hoče prevzete forme napolniti z lastnim doživljanjem, bodisi da je njegova duša sama nekoliko več upoštevana v sodoživljanju, bodisi da sam hoče pritrditi in biti prepričan. Religija postane novo odkriti svet, v notranjosti se je nekaj vzbudilo in odprlo; na objektivnih religioznih dobrinah se ni nič spremenilo; to pozabijo navadno vzgojitelji. Mladostnik skuša morda celo rekonstruirati Kristusovo življenje, se čudi zamotanosti problemov; a glavno zanj so ti nanovo prihajajoči doživljaji, ki jasno pričajo o nastopu duševne pubertete. Kakor sta že Starbuck in St. Hall izkazala, nastopajo ti doživljaji že pred telesno puberteto, često že v 11. in 12. letu.

V najhujšem nasprotju s takim duševnim stanjem je seveda, če v okolici odločajo samo forme, obrabljene krilatice, teološki šolski jezik, zunanji ceremoniel. Spranger pravi, da srečavamo vedno in vedno izpovedi mladih ljudi, ki jih je površno obravnavanje najsvežjših zadev odbilo ali celo zbegalo. Če kdo, hoče mladostnik si sam pridobiti religijo, a ne more je, če ne najde drugega kot brezbarven svet.

B. Tej prvi dobi sledi skoraj prav tako zakonito doba dvoma in zanikanja, ko se mladostnik izloči iz tradicije. Ta doba je neizogibna, ker ima vsaka nova generacija svoj religiozni jezik, pa tudi zato, ker vsaka individualnost Boga na čisto svoj način išče in doživlja.

To odtujenje in izločenje se more vršiti v različnih oblikah; najpogostejši slučaji so: a) razočarano magično pričakovanje, b) intelektualni dvom, c) konflikt v etičnem življenju in svetovnem nazoru. Vsaka teh oblik pomeni obenem smer in pot, v kateri se je religiozno življenje hotelo razviti, a je prišlo do mrtve točke.

a) Otroškemu nazoru najbližje je magično pričakovanje; je še stara vera v čudeže, samo nekoliko poduhovljena in preložena v notranjost mladostnika. Čim bliže je mladi človek Bogu, tem več tudi pričakuje, da veliki čudež ne bo izostal, zlasti še če ga hoče z jako molitvijo skoroda izsiliti. Če pa ti vidni znaki uspeha molitve izostanejo, so že lahko dani razlogi za veliko krizo. Zakramenti in sveta opravila, sveto obhajilo in blagoslov duhovna so za mladostnika prvotno nekaj mističnega in nepoznanega, od njih hoče sprejeti novega človeka; ta učinek, transsubstanciacija notranjosti izostane. Mladostnik išče temu razloge v sebi; k temu pride še razmišljanje, in vera v staro religijo je omajana v svoji globini. Izločitev pride torej tu iz problematike molitve in zakramentov; v ozadju ni religiozna slabost, ampak prej stopnjevano in jako religiozno življenje.

b) Čisto drugače gre religiozni razvoj pri hladnejših in kritičnih naravah, kjer je intelektualna potreba zelo jaka. Tedaj je nasprotje med teženjem za spoznavanjem in živim dožemanjem religioznih vrednot neizogibno. Tudi tu mora mladostnik že iz svoje psihe ven razmejiti svoje življenje in posamezna kulturna območja. Konflikt med »vero in znanostjo« bo tem hujši, čim več stopa v duhu časa v ospredje znanost, predvsem pozitivistično naravoslovje. Teženje za resnico se spotika na čudežih, obuditvah mrtvecev, vstajenju; je-li eksistenca Boga dokazljiva itd. se vrsti vrsta »dvomov«: a pri tem gre vedno za staro napetost med vero in vedo; jedro tej napetosti v mladostniku pa ne leži samo v stvarnem, to se pravi, da se področji ne dasta kar sami na sebi razmejiti, ampak konflikt izhaja predvsem iz nedoraslosti in razkosanosti mlade duše same; mlad človek še niti glede subjektivnosti doživljanja ni prišel do ustaljenosti; zato je ta kriza neskončno težko premagljiva. V naši dobi prihaja do mladine več izkušenj in spoznanj od znanosti kot od religije, in odločitev izpade torej lažje v prid vede kot religiozne resnice. Nezdržnost kakih teoloških trditev je mladostniku zadosten razlog, da izključi iz sebe vso religijo, za dolgo časa, morda celo za vse življenje. Rešitve so torej različne: ali vera izpodrine »znanje«, ali narobe; ali se določijo obema območjema stroge meje; ali se znanje podredi religiji (religiozna filozofija) ali religija vedi (spekulativna teologija); ali je rezultat »docta ignorantia« ali harmonija. V vsakem slučaju je potrebna pot dolgega iskanja in bojev. Toda te ustalitve pridejo navadno šele po mladostni dobi.

c) Tretja oblika izločenja religije izhaja iz etičnih konfliktov. O tem se je že mnogo govorilo, a nikjer se niso iskali razlogi predvsem v svojstvenosti duše mladostnikov. Ta oblika se javlja zlasti tam, kjer prevladuje v osredju duše etična zavest in etična problematika. Začne se pogosto z globokim strahom pred grehi, k temu pride težka izkušnja, da svet in njegova struktura ne odgovarjata idealu nramnega reda; da nadalje ni mogoče, da bi dobri Bog ustvaril ta svet nepravilnosti, zakaj dopušča zlo itd. Tu je torej stari problem teodicije, iz katerega izhajajo težave. In vendar so to le deloma intelektualni dvomi. V globini leži doživljajski konflikt: antinomika med iskanim dobrim in realno močjo ziega, med Bogom in hudičem. Mlad človek še sam v sebi ni uredil svojih strani; zato tudi zunaj v svetu ne morejo biti urejene; zato je pa tudi jasno, kako mora biti postopanje vzgoje napram njemu. —

Vse tri oblike dvoma in konfliktov vodijo do začasne odtujitve od religije okrožja. Ta druga doba religioznega razvoja naj bo tako kratka, kakor hoče; more se izvršiti čisto na skrivnem. Potrebna je, če naj pride sploh do zgraditve in oblikovanja trdne religiozne osebnosti in do lastnega religioznega prepričanja. S psihološkega stališča je zaenkrat nevažno, ali izhaja konflikt z danimi religiozno-cerkvenimi dobrinami le iz subjektivnega nerazumevanja ali pa tudi iz objektivne nepopolnosti religije same. Prvo se dá premagati s časom in primernim vživljanjem in vzgojnim prizadevanjem; druga stran pa more voditi tudi do novega, poglobljenega in razširjenega religioznega življenja sploh in tudi do preureditve njegovih form. Nam naj bo dovolj, če ugotovimo, da je konec mladostne dobe čisto splošno združen z religiozno ohlavitvijo. Razloge zato smo navedli. Zgledov ne morem navajati. Spranger in Böhne jih imata dovolj; in sicer pozitivnih in neugodnih.

C. Tretja doba religioznega razvoja začne tiho, ko se iz dvomov in viharjev druge dobe izločijo začetki lastnega relativno trajajočega stališča in samostojnega življenja. Neskončna mnogoličnost razvojnega ritma se ne dá normalizirati. Najsplošnejše možnosti so: a) da gre prehod v stanje popolne religiozne brezbriznosti in praznote, b) da pride do tako hudega preloma s historičnimi oblikami krščanstva, da se razvije osebna religiozitet čisto drugega kova; c) da se krščanska prepričanja znova zgradijo; pot gre ali zopet nazaj v staro vero, ali pa izbere iz starega in ga spremeni po osebnem doživljanju in stališču.

a) Prvi slučaj ni ugoden znak za globino dušnega življenja, če sploh nastopa kdaj v čisti obliki. Življenje se umakne tedaj lahko v čisto materialne in čutne plasti; duhovno gibanje prav za prav zamre. Često je pa to samo videz. Umrla je samo zavestna religioznost, bolje rečeno to, kar se navedlo in običajno smatra za religijo. V dotičnem živi kos prave »vere v življenje«, ni to religija, a napolnjuje mu s tako jakostjo bistvo, da postane zanj končna najvišja vrednost (b); o tem bomo še spodaj govorili. Za-

enkrat se omejimo na tretji slučaj razvoja, ko se religija obnovi in znova zgradi.

Sicer pa pomenijo vse tri preokrenitve religioznega življenja, ki pridejo s koncem pubertetnih let, najvažnejši razvojni korak v iskanju samega sebe, v izčiščenju in oblikovanju samega sebe. Kar tu nastane, navadno v glavnem deluje kot relativno trden temelj tudi v zrelem življenju. Morda se dá celo reči, da kaj absolutno novega pozneje sploh ne vzraste več, ampak da so to le gotove strani notranjega bistva, ki so že v dvajsetih letih bile preoblikovane.

Karkoli se v tej dobi pojavi, v vsej svoji mnogoličnosti nosi en skupen znak, namreč zavesten znak doživljanja; to je moja resnica. Na tej stopnji ni več prevzetih zahtev, ne gre samo za dvome in boje, tipanje in iskanje, ampak za izražanje nekaterih trdnih točk. Mlad človek ima svojega Boga, svojega Kristusa, svojo izvestnost; in ta posest, ta sigurnost mu postane zadnja zadostitev in zadnji korak oblikovanja samega sebe. Ta ogenj je lahko tolik, da postane nestrpljiv napram drugim, da misli, da se mora za svojega Boga boriti z ognjem in mečem, kakor da bi moral pomagati njemu, a prav za prav ne sebi. Dar in sposobnost, gledati Boga v njegovih nepreštevni oblikah in ga vendar videti kot enega, nespremenljivega, skupnega, pride šele z zrelostjo in je stvar zrelosti.

c) Ko se je krščanstvo zopet usidralo v življenju, se odprejo tudi znova oči za sveto pismo; stari simboli se napolnijo z novim, lastnim doživljanjem; od izrazne vrednosti gre pot še nazaj do njihovega religioznega pomena, ki se nikoli ne dá enoumno izreči ali formulirati.

Tu je mesto, kjer je treba pri religiozni vzgoji poprijeti. Ni slučaj, če so gotove oblike izpričale svojo neporabnost; in zopet ni slučaj, če ima liturgijsko gibanje n. pr. med mladino toliko zaslombe; mora že na kak način biti v zvezi z mladinsko dušo. Kje in kako, upam, da je dosedanje razpravljanje izkazalo.

II. Pridemo do druge vrste razvoja religioznosti, do razvoja v izraziti, stopnjevani, pretirani religiozni atmosferi. Ta stopnja ni bistveno ločljiva od prve, a vendar nosi gotove določne znake. Nam ne gre pri tem za kritiko, ampak le za psihološko plat, oziroma za odnose, v katerih stoji mlada duša do takega ozračja.

a) Prvič: Ortodoksija, koje religioznost se naslanja v prvi vrsti na trdno določene religiozne nauke in zato tudi na določene zgodovinske vrednote, naleti, kar je razumljivo, pri mladini na močan odpor. Zgodovina kot taka mladim letom ni še sveta; forma in institucija se ne prikladata vrveči notranjosti; navezanost in avtoriteta obljubljata sicer gotovost, a ne nudita prostora lastnemu razvoju. Posledica je, da se pojavi saj poskus, izogniti se v prostejše oblike. Rezultat je zelo mnogoličen: pride lahko do navezanosti na posvetnost; mladostnik se lahko pogrezne v nezdržen relativizem; ali pa si dobi absolutna in trdna tla na drugem področju, v zna-

nosti, politiki, gospodarstvu; a tudi tu se mu pozna na gotovih koncih neka poteza trdote in strogosti ter nestrpljivosti.

β) Drugič: Ortodoksija polaga težišče in poudarek v religiozni nauk. A energija in strogost stališča se morata prenesti tudi bolj v etične zahteve in norme. Že proti temu, kar je na taki morali avtoritativnega, revolucionirala mladina, zlasti ko ima ves življenski stil, iz katerega izhajajo viri mladosti, v sebi čisto druga merila. K temu pride še, da religiozno podčrtana morala sili na vseh dejanjih v ospredje delež in soudeleženosť božjo. Mnoge narave bodo šle vedno proti temu.

γ) Tretjič so važne za mladinsko dušo predvsem take oblike pretiranega religioznega življenja, kjer prevladujejo pietistični in metodistični tipi globokega mističnega, v čuvstvu zakoreninjenega občevanja z Bogom. Ta tipus se pri nas ne nahaja razen v Ameriki, a važen je za razumevanje razvoja, in naj se ga zato kratko dotaknem. V teh krogih ni tolike napetosti med obstoječo formo in nastajajočo, v obeh prevladuje močno nagnenje k opazovanju samega sebe in subjektivnem doživljanju. Važno pa je predvsem, kar so izkazali Hall, James in Starbuck: da se namreč med 10. in 25. letom v večjem delu mladine izvrši neke vrste »spreobrnjenje«; da pride katastrofalen preokret v mladega človeka in da od te dobe naprej najde v sebi novo, povišano osebnost in širji jaz, čuvstvo obnovenja in zavest novosti. Sprangerju se zdi čudno, da v cerkvah nimamo takih preokretov, da prevladujejo samo v sektah. V cerkvah pa da gre rast navadno tiho in zvezno svojo pot. Tolmači to dejstvo in pravi, da gre ta razlika v veliki meri na račun različenosti naboženskega ideala, ki ga zastopajo cerkve in sekte. Cerkve so vedno bolj umirjene in oblikovane kot sekte, kjer vse kipi bolj prvotno in vroče, da mora priti do eruptivnih pojavov. A to so le zunanji povišanja; treba je iti globlje in skušati raztolmačiti, če ne izhajajo ti izbruhi iz strukture in razvojnih oblik duše.

In Spranger je prišel do uvidevanja, da treba te prelome in izbruhe iskati tudi tam, kjer niso tako očitni; da se javljajo v vsakem kulturnem okrožju; da se ta osebnostno-religiozna preokrenitev prenese tudi drugam, v čisto posvetne kroge, a ima prav tak pomen za razvoj in stvaritev osebnosti. Vse obuditve k »novemu življenju« (vita nuova), k etičnem doživljanju, k odkritju »ideje«, k novemu estetičnemu življenju, h kaki znanstveni ideji, k socializmu, k odpovedi alkoholu nosi ono obliko »sekularizirane« religioznosti v sebi in so oblike razvoja mlade osebnosti. — Da se more javljati ta razvoj v popolni religiozni meri, je, upam, jasno.

III. S tem smo pa že pri tretji možnosti religioznega razvoja, ki se vrši pod vplivom ireligiozne, točneje rečeno: krščanstvu odtujene ali celo sovražne okolice. Danes obstojajo široki krogi, v katerih ni samo prosvetljenosti in filozofske skepse, ampak izrazita ireligioznost.

Najbolj daleč od religije je naturalistični svetovni nazor, ki ga imenujemo materializem. Beseda pomeni lahko materializem kot življensko prakso (α), ali kot teorijo (β). O prvem nimam kaj povedati. Z materializmom kot teorijo je pa več: nastaja pod enostranskim vplivom naravoslovskega mišljenja; in oblast, ki jo ima človek nad naravo na podlagi vede in tehnike, je vendar nekaj pozitivnega. Naj bo tudi ta svetovni nazor še tako šibek in reven, znanje ostane vendar in postane prava ideologija. Mišljenje pozitivizma vsebuje nadalje celo vrsto konsekvenc, ki so važne za pojmovanje religije in kulturnega razvoja. Religija je premagano stališče, ker gre za transcendentnim svetom, je omejena v megle metafizičnih pojmov in ne pozna realnih, naravnih dejstev družabnega življenja.

Svetovni nazor industrijskega proletariata je danes vedno bolj odvisen od marksizma, ki je vsrkal vase predvsem materializem in pozitivizem; in vera v »znanstvenost« tega sistema, socializem, se smatra za edino možnost. — Da postane delavec ireligiozen, za to so odgovorne razmere, v katerih živi; to je vse res; a res je še več; kajti tako daleč ne smemo iti, da bi rekli, brezverstvo delavstva izhaja izključno iz marksističnega materializma in njegove avtoritativne znanstvenosti; temveč iz psihe delavca, in ravno razvojna psihologija more izkazati za religiozni razvoj temeljne in globlje vidike.

Dejstvo, da je delavska mladina areligiozna, da je njena religija prišla med kolesa gospodarskih razmer in da od tedaj ni več vstala, se da v svoji duševni odvisnosti izkazati ravno od razvojne psihologije:

1. Prvi moment je seveda, da današnji proletarec že vzrašča v duhovnem ozadju, ki ga usmerja v cerkvi in religiji sovražno smer. Ni samo misel, da je Bog in religija nekaj za »bogate«, ampak je še vrsta meščanskih, stanovskih, razrednih, političnih momentov; vprašanje narodnosti in monarhije itd.

2. Drugi bistveni moment pa je čisto psihorazvojnega značaja: Za rast in postanek religioznega notranjega življenja treba miru in zbranosti. A namesto teh, prinesejo mladini življenske razmere kaj drugega: vržena je zgodaj v realni boj za obstanek; sposobnosti duše, srca in fantazije se ne morejo razviti. Kdor hoče že v mladih letih Boga iskati in najti, mora kdaj in kje s svojim Bogom biti sam. In tako ne pride mnogo od tega, kar leži v duši, na dan, v poznejših letih se ta omejitev ne dá več odstraniti. Duševna puberteta, ki prihaja od znotraj, se zatre od zunaj.

3. Opozoriti pa treba še na tretji činitelj, ki razlaga religiozno zanemarjenost: v okolici delavskih fantov manjka navadno oseba, ki bi to življenje zbudile, ki bi se za mladostnika zavzele z globoko in ljubečo skrbjo. Religiozno življenje ne raste toliko po knjigah ali po pouku, kakor po vplivu osebnosti, ki jih je mlad človek od blizu

gledal, ki jih išče že v svoji otroškosti in s svojo zaprto dušo. So taki ljudje, ki znajo hoditi do teh zaprtih dušnih cvetov in jih odpreti; a redki so. Da so skrivnosti mlade duše neskončno večje in bogatejše, kot si mislijo plitvi intelektualisti marksizma, ve vsakdo, kdor je imel s to mladino opravka; še so tam nekateri prekopi odperti.

4. Obstoja pa še četrti razdiralni moment, ob katerem se je religija mladega proletarca zrušila: doživetje nepravčnosti v svetu, neusmiljenosti prirodnega poteka, »brezuspешnosti« molitve; in tudi v tem boju za problem teodiceje leži še močna religiozna sila; razočarano religiozno hrepenenje govori često iz odklonitve; da mladostnik ne more preko takih mrtvih točk, je često vzrok revno čuvstveno življenje.

FILOZOFIJA.

Veber dr. Fr., **Estetika**. Psihološki in normativni temelji estetske pameti. Lj. 1925. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna. Str. XVI + 343.

Za Etiko je izdal prof. Veber sedaj tudi Estetiko. Zdi se, da jo najbolje označimo, če poudarimo tri njene posebnosti. Prva je, da brani nasproti psihologizmu objektivnost estetske vrednote, namreč lepote. S stališča predmetnostne teorije je to že samo po sebi umevno, vendar je prav, da je V. to tudi za lepoto še posebej izkazal. Tako je potem umljiva tudi normativna estetika, ki tolmači, da ni vsako estetsko čuvstvovanje pravilno in katero je pravilno. Druga posebnost je, da pa ob objektivnosti lepote ni prezrl psiholoških pogojev za dojemanje lepote, ampak se bavi prav posebej s psihološko estetiko, t. j. z estetskim doživljanjem in psihološkimi zakoni tega doživljanja. Kakor v drugih njegovih publikacijah, tako zavzema tudi v tem delu analitika doživljanjev široko mesto. Le tako je mogoče prav doumeti različnost estetskih sodb. Tretja posebnost je pa njegova teorija o »estetičnem objektu«. Tu je našel po našem mnenju najbolj srečno formulo, ko pravi, da so estetični objekti »liki« in samo liki, da torej estetska motritev lepih predmetov vedno meri na like in torej podstavlja tisto posebno duševno delovanje, ki ga imenuje »oblikovanje«. Kaj so liki, je najlažje pojasniti z zgledi. Akord n. pr. ni vsak sočasni skupek glasov, ampak na poseben način urejen skupek glasov, torej neki red glasov, neki »lik« iz glasov. Prav tako melodija ni vsaka zapovrstnost glasov, ampak zopet le na poseben način urejena in v enoto, v enoten lik povzeta vrsta glasov. Tako je slika kot estetični objekt lik, ki podstavlja posebno razvrstitev barv, tako lirična pesem poseben lik čuvstev in zopet poseben lik besed, ritma in rim in še poseben lik izhajajoč iz soglasja obeh, tako umetniški roman poseben lik izhajajoč iz kompleksa vseh opisanih dejstev in prizorov, vnanjih in duševnih pojavov itd. Vse to je blizu isto, kar so mislili stari, ko so govorili,

da je pogoj lepote »enota v raznoličnosti«, vendar se nam zdi, kakor smo dejali, ta izraz »lik« srečen, ker takoj ostro loči vsako neestetsko motritev od estetske. Lepota je torej resnična, a vendar irealna lastnost likov, tako da se je estetiki bolj baviti z liki in njih podlagami kakor pa z lepoto samo, ki jo je mogoče le s čuvstvovanjem dojeti. Kvalitativna razlika med lepoto in grdoto tudi vsa izhaja le iz kvalitativne razlike likov samih, iz njih skladnosti ali neskladnosti, njih harmonije ali disharmonije.

Vebrova estetika je predvsem znanost o estetskih likih, o njih podlagah ter o odnosih med njimi in podlagami ter med temi samimi, pa o načinu, kako like in njih podlage psihološko dojemamo, potem pa še o zvezi estetskega čuvstvovanja z vsem drugim čuvstvovanjem, ki tudi na poseben način vpliva na estetsko čuvstvovanje samo. Iz teh odnosov in zvez izhajajo razne »estetske kategorije« (V. našteva 20 takšnih temeljnih in elementarnih estetskih kategorij).

Niso pa po Vebri vsi liki »estetični objekti«, temveč samo vsi »irealni liki«, to se pravi, estetičnost ali neestetičnost je odvisna samo od tega, kaj in kakšni so pristojni objekti, ne pa od tega, ali so tudi sami istiniti, faktični ali ne. Faktičnost estetičnosti ni odvisna od faktičnosti pristojnega objekta. Umetnik že estetično uživa lepoto umotvora, ki ga zre šele v svojem duhu; lepota je torej že istinita, ko umotvor faktično še ne biva. To je zakon o »imanenci estetičnih objektov«, ki ga V. zelo naglašja.

Delo je vsekako bistroumna psihološka estetika, a ga bo radi težkega filozofskega aparata pač le malokdo prečital, večina bo obstala pri prvih straneh. To je doslej usoda vseh takšnih del pri nas in bo še nekaj časa.

Naj dodamo nekaj pripomb!

Da začnemo takoj s težkim aparatom, ali ne bi bilo mogoče razlike med realnostjo in irealnostjo in prav tako med realnostjo in faktičnostjo preprosteje pojasniti, kakor je pa to storil avtor na str. 52 sl.? Tu ga bodo zapustili še tisti čitatelji, ki jih sicer estetski problemi gotovo zelo mikajo. Ali je vse, kar je po tej teoriji irealno, že ipso facto tudi imanentno, tako da je zakon o irealnosti estetičnih objektov že tudi zakon o njih imanenci (28)? Potem pa, ali je ta zakon res dokazan? Pomiselki St. Gogala (XIV) se zde še vedno uvaževanja vredni. Morda je pa estetičnost samo indiferečna glede na realnost ali idealnost likov, tako da bi bili lahko estetični irealni in realni liki. Ali res pomeni realizacija irealnih likov (309) samo realizacijo podlag? Ali ne govori V. sam (4) tudi o »realizirani« lepoti? Vsekako bi bilo treba ta problem še bolj razčistiti. (Mimogrede: Ali ni pomensko razlikovanje izrazov »estetski« in »estetični« (93) preveč samovoljno?)

Ali ne zavaja beseda »oblikovanje« (135), ki jo rabi V. za dojetje likov v psihologistično pojmovanje? Ako mi like oblikujemo, torej brez nas še niso objektivni, torej umetnikovo delo ni objektivno lepo. In res rabi V. za lepoto umotvora, ki ga nihče dejansko ne uživa, izraz »potencialna« lepota (298).

Kritiko o Vebrovem pojmovanju konfesij, ki se v tem delu ponavlja, sem podal že v »Času« (XVIII, 1924, 63 sl.). Vendar moram pripomniti, da je V. sedaj nespoznatnost religioznih resnic nekoliko omejil z dostavkom, da so »vsaj neposredno« že načelno nedostopne (181), kar je za tako zvane

dogme »primi ordinis« gotovo pravilno, zmotno pa še za naše naravne spoznave o Bogu.

Dobro naglašava V., da gre vzporedno z estetskim čuvstvovanjem lahko tudi drugačno čuvstvovanje in da tako umetnost lahko poučuje in vzgaja, a lahko tudi usodno ubija moralni in religiozni čut, da ima zato človeška družba tudi pravico braniti se »pred takšnimi vplivi« (322). Ni pa zadostno pojasnil, kako bi nepristno doživljanje ob raznih nemoralnih prizorih, ki so kdaj estetičnemu liku za podlago, človeka celo »polagoma imuniziralo proti ponavljanju takih njegovih strasti tudi v njih pristni obliki« (323). Takšna »katharsis« bi bila vsekako velikega pomena, a je zelo neverjetna, kakor je tudi neverjetna trditev, da nepristno doživljanje nemoralnih pojavov »ni prav nič nevarno«. Seveda, ako ostane nepristno! Toda ali nima tendence v sebi, da se izpremeni v pristno doživljanje?

Zanimivo je, kako se V. razvija. V »Uvodu« in »Sistemu« je ločil četrto elementarnih čuvstev, v »Očrtu psihologije« že šestere, takisto v tem delu, a opozorjen od dr. Alme Sodnikove, jih priznava v predgovoru (XI) že sedmero. To je nedvomno hvalno svojstvo znanstvenika, da je vedno pripravljen slediti novim spoznavam. Priznati bo pa moral sedaj tudi nam, da je nekoliko preveč izrabljal besedo »analitična evidenca«. Sicer pa vsaj jaz sam zase ne bi mogel pritegniti, da bi bilo vitalno čuvstvo v Vebrovi razpredelnici novo elementarno čuvstvo. Vitalno čuvstvo kot čuvstvo ugodja ob zdravem razpoloženju je po mojem mnenju v zmislu Vebrovih definicij hedonsko čuvstvo, kot čuvstvo veselja ob misli na zdravje ali ozdravljenje je pa aksiološko čuvstvo (»zdravje velik božji dar«). Prav tako je V. popravil svoje nekdanje mnenje, da bi si tujih čuvstev ne mogli predstavljati, ampak bi jih morali vsakokrat vsaj nepristno tudi sami doživeti, če naj bi jih dojeli. Sedaj misli, da si tujo žalost ali veselje na povsem indiferenten način lahko predstavljamo (36). Posebno značilna je »samopoprava« glede »pameti«. Svojo »Etiko« je imenoval V. logiko »načonske pameti«. Sedaj je uvidel, da bi moral ločiti toliko načonskih pameti, kolikor je vrst načonskega doživljanja, torej šestere, oz. (po predgovoru) že sedmero pameti. Zato je poimenoval Estetiko »logiko estetske pameti«, a Etiko, pravi, da bi bil moral nazvati logiko »aksiološke pameti« (296). Če pa pomislimo, da se aksiološka čuvstva zopet cepijo v pavrsti in da so etična čuvstva le ena pavrst aksioloških čuvstev, bi jo bil moral nazvati pravzaprav »logiko etične pameti« (a tedaj bi se iznova pojavil problem, kaj je etično). Kakor sem dejal že v kritiki »Etike« (Čas XIX, 1924/25, 251), je le en um, ki se pa po svoji praktični funkciji poimenuje »pamet«. Seveda se po svoji praktični estetski funkciji lahko imenuje tudi estetska pamet. Logika, ki jo je za pravilno estetsko doživljanje predpisal V., je spoznanje refleksivnega uma. Kakor um ob svojem teoretskem mišljenju spoznava, kdaj je mišljenje pravilno (logika mišljenja), tako isti um po refleksiji na estetsko doživljanje ugotavlja, kdaj je le-to pravilno. Dejansko pravilno pa je, kadar se ravna po praktični estetski pameti. Tako se estetika tudi po tem pojmovanju res lahko imenuje »logika estetske pameti«.

Za konec pa še eno vprašanje in to spoznavno-kritično: Kako pa V. ve, da je njegova Estetika analitika tega, kar je res lepo? Po pravici V. zameta psihologizem, ki mu je lepota nekaj zgolj relativnega. Lepota je nekaj objektivnega. A kako moremo vedeti, kaj? Po pravici zopet zavrača mnenje tistih, ki se za pravilnost estetskih sodb sklicujejo na večino. Zakaj bi se večina ne mogla motiti? Zlasti se pa zdi, da je vprav estetski »okus« privilegij manjšine. Katera estetska sodba je torej pravilna, kdo naj nam to pove? V. sodi, da daje na to vprašanje odgovor njegova distinkcija o »avtonomnem« in »heteronomnem« doživljanju (254 sl.). Avtonomno je estetsko doživljanje, ki je odvisno od faktičnosti in samo od faktičnosti irealnih likov. Samo na takšno doživljanje se more opirati pravilna estetska sodba. Toda kdo nam pa nazadnje jamči za to, da so vprav liki in samo liki »nositelji« lepote? Ali ne zopet svedoštvo ljudi, večine ali manjšine? Kako pa vemo, da so ti ljudje vprašanje avtonomno in ne heteronomno razsodili? Ali ne grozi tu neki »circulus vitiosus«?

A. U.

BELETRISTIKA.

Ivana Cankarja zbrani spisi¹.

Več zbirk zbranih (ozir. izbranih) spisov s kritičnimi uvodi in literarnimi komentarji izhaja sedaj pri nas: Jurčičevi, Tavčarjevi, Masljevi, Krekovi in Cankarjevi. Zadnji dve imata neko posebno sličnost: ker sta Krek in Cankar objavila mnogo svojih krajših spisov v dnevnikih, časih nepodpisane, večkrat pod najrazličnejšimi psevdonimi, morata izdajatelja z velikim trudom »raztresene ude« šele iskati in s kritičnim očesom skušati dognati avtorstvo. Kar se tiče izdaje del Ivana Cankarja, si je Nova Založba (dr. Izo C.) postavila načelo: objaviti vse spise, že doslej tiskane ali za tisk pripravljene, po časovni vrsti njih postanka, vedno po zadnji pesnikovi redakciji vsebine in pravopisa. Menim, da je to pravo načelo; prav je, mislim, da je N. Z. ponatisnila tudi vso Erotiko, ki je bila l. 1899. doživela tisto znano, še danes takó slovečo usodo in ki se bo s slastjo premlevala v našem kakor tudi v tujih slovstvih, kadarkoli bo kako liberalno pero pisalo o Cankarju; prav je, pravim, zato, ker poslej ne bomo Ivana Cankarja samo za zabavo čitali, ampak ga bomo študirali, a pri tem bomo ob kritičnem uvodu vedeli, prvič, odkod je triindvajsetletni Cankar dobil tiste svoje blasfemične misli (iz Nietzscheja, I str. XVI!), in drugič bomo iz nadaljnjih spisov videli, kako se je tem mislim čimdalje bolj odtujeval, dokler jih ni končno dejansko preklical. Ali so v teh 3 zvezkih res vsi do l. 1901. objavljeni spisi ponatisnjeni, ne morem vedeti; nekdo (v »Slov.« pred par meseci) je trdil, da so v »Slovenki« — če se ne motim — ostali nekateri prezrti. Črtica »Iz samotne družine« (I 268 nsl.) je tiskana nespremenjena še enkrat (II 230 nsl.) pod naslovom »Anastazij«. — Po časovni vrsti — je bilo rečeno — se bodo objavljali. Mislim, da se je v tem oziru načelo — gotovo pomotoma — že prekršilo: v II. zvezku je nekaj črtic — po ugotovitvi izdajatelja samega — iz prvih let pesnikovih (iz l. 1893., 1894., 1895.), ki bi torej sodile v I. zvezek. No zdaj, ko nam jih je g. izdajatelj iz pozabljenosti izkopal in z datumom opremil, nas ta mala pogrška ne moti preveč. — Rekel sem, da bomo Cankarja odslej študirali; morda sem preveč rekel, hotel sem le reči, da ga hočem jaz študirati. (To moje poročilo o Zbr. sp. bo torej, kakor vsak vidi, zelo subjektivno.) Doslej sem ga le bral, pa priznam: ne vseh spisov. Pri tem se mi je večkrat pripetilo — kaj bi tajil — da nisem prav nič razumel. Tako n. pr. ko je l. 1912. izšla Lepa Vida, nisem vedel,

¹ Zbrani spisi Ivana Cankarja. Uvod in opomnje napisal Izidor Cankar. Prvi zvezek: Erotika (iz l. 1902. in 1899.), Pesmi, Vinjete. Str. XXVIII + 333. Drugi zvezek: Črtice in povesti (1893 do 1899), Kritični in polemični spisi (1896—1899). Str. XXX + 367. Tretji zvezek: Jakob Ruda, Popotovanje Nikolaja Nikiča, Za narodov blagor, Črtice (1900—1901), Kritični in polemični spisi (1900—1901). Str. XX + 383. Prva dva zvezka sta izšla l. 1925., tretji 1926.; izdaja jih Nova Založba v Ljubljani, tiska tiskarna J. Blasnika nasl. v Ljubljani.

kaj začeti ž njo. Danes vem, da segajo njene korenine že v dobo prvih treh zvezkov. Vredno je, Ivana Cankarja študirati, ker imamo v njem pravega izraznega pesnika (Ausdrucksdichter — temu nasprotje je oblikujoči pesnik, Gestaltungs-dichter), čigar delo — izvzemši morda nekaj prvih pesmi in prozaičnih spisov — je vse v organski zvezi med seboj, je vse, dasi razkosano v večje in manjše spise, vendarle prav za prav ena sama celota, izraz pesnikovega notranjega življenja, kakor se je nujno vrstilo in razvijalo pod vnanjimi vtisi ter vsled notranjih gibalnih sil njegove duše v dobi dvajset let, »vse — kakor je že sam rekel l. 1902. — je izraslo iz sanj, iz tega mojega pravega življenja, ki je moja veliko vredna lastnina, in ne lastnina dneva, ki daje in jemlje«. Zbr. sp. I, 49. Vredno je, da ga študiramo, ker se pri njem na poseben način učimo ljubiti in ceniti svoj jezik, ta največji umotvor našega naroda; vredno je — navajam čisto sebičen razlog — ker se pri njem lahko marsičesa naučimo, kako se lepo in vedno lepše izrazi to, kar bi radi povedali. (Nekje je ljudi v cerkvi posebno ganila pridiga o Žalostni Materi božji; govornik mi je pa sam razodel, da je način podajanja vzel iz Podob iz sanj, Četrta postaja.) Možno pa je zdaj, Cankarja temeljito študirati, ko nam izdajatelj zbranih spisov v svojih lapidarnih uvodih riše kulturno in literarno ozadje posameznih spisov ter razdobje za razdobjem, v katerem so nastali, in ko nas z vestnim navajanjem vseh sodobnih kritik tako dobro opozarja na vse, kar je že o prvi objavi vzbujalo posebno pozornost ter vleкло ali odbijalo. Seveda bi si včasih želeli še kakšno majhno pomoč izdajateljevo, n. pr. v III. zvezku pri dolgi črtici Jesenske noči (230—266), kaj je s tistim nožem in s tistim klanjem, ali čemu tisto neusmiljeno natezanje naše radovednosti, ki se prične v 3. poglavju z besedami: »Tisti večer se je nenadno zasukalo moje življenje...«, pa se nadaljuje šele v 14.: »Nocoj se bo končalo to trpljenje...«, kjer pa stojimo presenečeni pred uganko: kdo bi bil prav za prav tisti, ki je zaklal tistega človeka »z mesnatimi rokami«? Avtor? In kaj naj vse to pomeni? Pa izdajatelj načelno ne razlaga ničesar, kolikor ni potrebno za razumevanje kritik in polemik. Nekje (I. zv. str. XXVIII. uvoda) se sicer izda, da bi ga mikalo kaj več povedati o Cankarjevem stilu, ali pokazati razno utripanje pesniških misli v raznih dobah, pa na našo (čitateljevo) žalost to lepo nalogo prepušča bodoči slovstveni zgodovini, ki bo — kakor pravi dr. Izo C. — to stvar bolje opravila. In tako si mora čitatelj semtertja sam pomagati. Pravi, notranji zmisel najde le tisti, ki čita zelo pazljivo in ki ima vedno vse skrivnosti Cankarjeve umetnosti pred očmi. — Naj zdaj povem, kako ga mislim na podlagi Zbranih spisov, ki v naše veselje v naglem tempu izhajajo, študirati. (To pišem le za tiste, ki so bili, kakor jaz, doslej zaostali v tem študiju, a hočejo zamudo popraviti in nadomestiti.) — Po gibalnih silah, ki so v njem delovale, menim razvrstiti ta študij.

Prva, najmočnejša teh sil je bila — o tem ni dvoma — njegovo neugasno hrepenenje po lepoti, po umetno-

sti, po tej njegovi Lepi Vidi. O njej je v vseh njegovih spisih »vedna, sama govorica«. Da je to res, razvidimo že iz uvoda (I. zv., str. XVI. nsl.), v katerem nam izdajatelj pripoveduje, kako je I. C. že zgodaj jel pisateljvati, kako je najprej zlagal pesmi, pri čemer so mu bili vzori Prešeren, Gregorčič, zlasti pa Aškerc, kako je potem prišel za čisto malo časa v naturalizem, a se prav kmalu vdal s tiho razkošnostjo samemu sebi, svojemu notranjemu življenju. Dobro poudarja izdajatelj, da je iz tega subjektivizma izvirala tista »meglenost«, »nejasnost«, ki se je očitala že prvim C. knjigam. Zdaj nam ta nejasnost čimdalje bolj gine. Če odpremo I. zvezek, srečavamo povsod pesnikov glad, da se tako trivijalno izrazim, po lepoti. (Ne bom navajal vseh dotičnih mest; isto velja za naslednja zvezka.) Že ves tisti cikel erotičnih pesmi »Iz lepih časov« (I, 11 nasl. ter I, 66 nsl.) spada — po moji sodbi — semkaj. To potrjuje Ivan C. sam v pismu z Dunaja (22. nov. 1898), pisanem Anici, ki mu je bila navdihnila te pesmi. »Dà, kadar vidim lepo sliko, veličastno pokrajino, kadar čitam dovršeno pesem ali če poslušam sentimentalno godbo, — se spomnim náte. Zakaj vse, kar je lepega, kar stoji visoko nad temnim vsakdanjim življenjem, vse to ima svoj izvor v ljubezni. Jaz mislim, da kdor ni zaljubljen, ne more biti umetnik...« (Lj. Zvon, 1926, str. 371.) Že tu in še mnogokrat pozneje vidimo Cankarja v tem-le prizoru: »Šel sem nekoč po cesti, sredi travnikov, in ves sem bil pust in žalosten. In takrat pride mimo kočija, švigne mimo kakor sanje. Videl sem samó obraz — bel obraz device, velike, zamišljene oči, par kodrov na čelu nad ušesi. Na glavi se je svetil florentinski slamnik, zasvetil se je še enkrat iz daljave in vse je izginilo. Kje so zdaj tisti zeleni travniki, kje je tisti svetli florentinski slamnik in kje so velike, zamišljene oči, ki sem jih videl samó enkrat in jih ne bom videl nikoli več!...« (I, 56.) V vsakdanjo prozo prestavljeno bi se to reklo: C. je kot realec, hodeč po veliki cesti domov na počitnice, ugledal devico — lepoto — in hrepenenje po njej ga ni več zapustilo. Povsod ga spremlja ta prizor. Tako n. pr. v črtici »Nina«. Ubožen slovenski študent na Dunaju; Nina, hčerka njegove gospodinje, se poroči in odide na ženitovanjsko potovanje; a ubogi študent, ki je prej na tihem gledal za njo, gleda tisto noč v sanjah: »... Cvetoe pokrajine z zelenim drevjem in mehko solnčno svetlobo. Daleč tam v jasnih žarkih stoji belo poslopje in trta se vije ob blestečih oknih. Na cesti se je dvignil oblak prahu; prikazal se je voz in na vozu bel slamnik s širokim, plavim trakom. Gledal je za vozom in Nina se je smejala in pozdravljala z roko...« In takoj nato pristavlja pesnik vprašanje: »Kje in kdaj se je vršil ta dogodek? Kdaj je videl ta kraj?« (I, 176). Spet bi odgovorili: že zgodaj, že kot dijak v Ljubljani, ko je pričel s pisateljvanjem. Ali tisti prekrasni odstavek v Popotovanju (III, 76): »Nekoč sem popotoval... In takrat sem videl žensko... Prišla je mimo... Na ovinku je izginila za kostanji bela obleka in je izginilo dvoje velikih mokrih oči.« Ali v črtici Glad: »A jaz jo čutim, nebeško lepoto svoje duše. Kadar sem omagal in ležal polmrtev od

truda, takrat je šla tiho in hitro mimo polzatisnjenih oči. In dvigniti sem se hotel s silo in jo objeti s tresočimi rokami, in napiti se njene lepote, in umreti v njenem poljubu... Kdaj jo vidim, kdaj dosežem? — Nikdar... Izginilo je upanje iz mojega srca in ostalo je samo še mučno, boleče hrepenenje po nji — krasni in nepoznani.« (I, 190.) In takó je treba — bi menil jaz — umeti tudi tisto zgoraj omenjeno, na prvi videz težko umljivo črtico »Jesenske noči« iz njegovega dunajskega življenja: če govori pesnik o Irmi s smaragdnimi očmi, ki biva na drugi strani ulice, njegovi sobici nasproti, v tretjem nadstropju, in ki po nji po cele ure hrepeni, je ta Irma spet kakor prej Nina... samo neka »predpoda«, samó konkretno ime za... lepoto, umetnost. Saj pravi ondi sam: »Neumno je, da ne vem tvojega imena. Kako naj te kličem, kadar mi je težko pri srcu? Kod naj te iščem, kadar pade zagrinjalo na tvoje okno?« (III, 244.) V isti črtici čitamo tudi važno izpoved: »Ždi se mi, da moja duša ni od te zemlje. Rodila se je kje drugod in zdaj hrepeni po rodnem kraju.« (III, 255.) Na več mestih nam pripoveduje o tem svojem »rodnem kraju«, n. pr.: »... A jaz sem se predramil in sem si razpenjal nova kraljestva od obzorja do obzorja, — z jasnejšim nebom in lepšimi rožami.« (III, 256.) Ali v črtici iz II. zv., kjer govori o študentu Franu Zadniku (ki je seveda on sam): »Ljubil je svoje sanje, potapljal se je vanje mnogokrat vedé, s sladko razkošnostjo, kakor bi užival nekaj prepovedanega.« (II, 261.) Pa še natančneje izvemo, kakšen je ta njegov »rodni kraj«: njegova umetnost ne mara jasnih, krepkih kontur, ne mara razumne resničnosti, ampak ljubi skrivnost. »Solnce mi je zoprno — in celó še to mirno jesensko solnce. Vse leži pred očmi kakor na dlani, same jasne črte, krepke konture. Nikjer nobene skrivnosti. Fantazija ledení pod vplivom te dolgočasne jasnosti, te razumne resničnosti: V duši sami je toliko tajnega in nerazumljivega, da išče z razkošjem meglá in mrakov in da se upira svetli resnici. Resnica je zmirom suhoparna« (III, 241). Tukaj je točno izražen program (C. je sovražil to ime!) nove romantike. Prav to je bil tudi program prve romantike (bratov Schleglov, Novalisa... našega Prešerna): uprli so se bili razumarstvu prosvetljene dobe, uveljavili so spet fantazijo. Vendar gre nova romantika še dalje: izraža se v odtenkih. »Ob solčnih dneh odgrnem zastor samó toliko, da sije v sobo en sam žarek, kakor nit tenak.« (N. m.) V tem svetu poezije so tudi prebivalci — poetje. C. nam jih sam predstavlja več: Anastazij (II, 230 nsl.), Zadnik (gl. zg.), poet Golob, »pijani reformator« (III, str. 139), Rekar (v Popotovanju, III), Dolinar v »Jakobu Rudi«; večkrat pa brez imena: Nepotreben človek (II, 222 nsl.), Človek (I, 290 nsl.), Original (I, 293), ki je naravnost portrét Cankarja samega. Sovražnik in rešitelj obenem te vrsti ljudi je — glad (I, 186). Posebno pri Slovencih. In tu se Cankarju tako pogosto misli vračajo k dvema Dionizoma; Ketteju in Murnu (III, 89 nsl., ali III, 117, smrt Dionizova v stari cukrarni). Sem štejem tudi črtice Čudna povest ter Literarno izobraženi ljudje iz I. zv., ter Nepotreben človek iz II. zvezka. Sem sodijo kritični in polemični

spisi: A. Aškerc, E. Gangl, o Antonu Hribarju (»Popevčice milemu narodu«) v II. zvezku, Dragotin Kette ter Literarno pismo v III. zvezku. C. je bil takrat mnenja: »boljše je, da ljudje ničesar ne čitajo, kakor da si kvarijo še nerazviti okus« (II, 349) ali: »Vi, Dioniz, ste mi več vredni, kakor pa tolpa onih ljudi, ki delajo, a bi bolje storili in bi več koristili, da bi držali križem roke.« (III, 80). C. je s to brezobzirno kritiko — po mojih mislih — dosti škodil in marsikateremu pisatelju veselje ubil do dela; ni, da bi morala kritika vse opraviti, marsikaj opravi čas, ki pleve razprši. Sicer je pa C. pozneje sam uvidel, da je bil v kritiki starejših pesnikov in pisateljev preveč enostranski. To prav dobro pripominja izdajatelj v I. zv. str. XIX. nasl.

C. je že zgodaj sklenil, da mora v svetu, v katerem bi živele njegove drame in povesti, vladati etika (po domače bi rekli poštenje v vsakem oziru), katero si je pa kot skoziinskozi individualističen pesnik ustvaril po svoje. Gnalo ga je, da bi tudi on kot slovstvenik pomagal življenjeboljšati. Odtod njegovo zgodnje slovo od naturalizma, od t. zv. l'art pour l'art, od umetnosti »same zase«, ki ji je le za pikantnosti, odtod že zgodaj tendenčnost njegovih dram in novel, ki jih prinaša zlasti III. zvezek Zbranih spisov. G. izdajatelj nam ta duševni preobrat pesnikov obširno in z veliko skrbjo riše. »Vse, kar pišem zadnje čase, je tendencijozno; v drami ali noveli povem tisto, kar mi je ravno najbolj pri srcu... Pripovedovanje kake ljubezenske zgodbe brez namena in pomena, ni drugega kot navaden babji trač; posebno novele, kot jih pišejo pri nas, ki nimajo najmanjše etične podlage.« (III, str. XI uvoda.) Trditev, da je umetnost sama sebi namen, proglašja C. za debelo laž tistih literatov, ki ne vedo ničesar povedati. (»Ponižana umetnost«, zv. III, 275—281.) Krasno etično misel in tendenco imajo črtice: Brez prestanka (otroci brezsrčno zapuste bolnega očeta), V čebelnjaku (župan Blokar iz same ošabnosti uniči ubogemu učitelju življenje, a zato tudi sam nima več mirne vesti) v I. zv., Dve družini (štacunar Majar upropasti krojača Vejana, a moralno tudi sebe), Sreča (največjo srečo nahaja mati vkljub revščini v svojih otrocih), Lavrin (neusmiljeno je, norčevati se iz siromaka), Njegova mati (kmetški dijak se sramuje svoje matere) iz II. zv., zlasti pa v III. zvezku: Jakob Ruda ter Popotovanje Nikolaja Nikiča. V vseh teh spisih odkriva grehe, ki jih v katekizmu res da ni, stvari, ki se navadnim ljudem zde ali malenkosti (spomnimo se tudi romana p. L. Coloma!) ali pa kar naravnost upravičene. V marsičem je njegova etika res nova. (III. zv. str. XIX). Res je tudi, da se ta etika ne strinja vselej z etiko krščanstva, cerkve, n. pr. v tem, da v drami »Jakob Ruda« Dolinar (t. j. pisatelj) žene Rudo v samomor. Ampak, da se je »moralna odcepiti pesnikova pot« od krščanske etike?! (III, str. XVII.) Te nujnosti ne uvidimo. Kaj se ne bi mogla drama končati tudi s tem, da bi Rudo videli prostovoljno oditi — v revščino in pomanjkanje? G. izdajatelj trdi, da je v katoliški cerkvi legalnost odločilni princip, ne pa vest (III, str. XVII). Je li to res? Mar ni vedno in

povsod ta princip vest? In če g. izdajatelj (III, str. XVIII) pravi: »nobena moralka ne brani Rudi, da stori...«, t. j. da dá hčer ne-ljubljenemu Brošu, bi jaz ugovarjal: vsaka moralka v vesti prepo-veduje očetu, hčer nesrečno storiti v zakonu brez ljubezni.

Blizu tej pesnikovi resnični skrbi za etiko, ali vendar porojena iz drugačnega razpoloženja je bila — po moji sodbi — tretja nje-gova gibalna sila: srd zoper vsakršno nepoštenost, zoper vsakršno laž, hinavščino in farizejstvo, in iz srda izvirajoča satira. Saj smo že iz Obiskov vedeli: »K delu me najbolj podviza — jeza.« V tem srdu mu ni bilo mar lastne koristi, brez ozira na to ali ono stranko je udrihal povsod, kjer se mu je zdelo, da je satira zaslu-žena. V tej svoji odkritosrčnosti je ostal do konca med strankami, ali če hočete, stranka zase. Bridko in grenko dovolj, ali vztrajal je. In tudi to je del njegove veličine. Najhuje šiba hinavščino v politiki, v zatrevanju, da delamo iz ljubezni do naroda. Že v I. zv. srečamo dve takšni črtici: Poglavlje o bradavici (drugod delajo ve-likopotezno, pri nas je vse malenkostno) ter slovečo O človeku, ki je izgubil prepričanje; v II. zv. pa so satirične: značaj sodnega adjunkta gospoda Ognjiščka, sprejemanje gostov ob narodni veselici (str. 131 nsl.), slika Volčanov in Medvedjanov (»Pri nas«), usoda učitelja Tarmana zaradi dela pri čitalnici (»Albert«), pred vsem pa komedija Za narodov blagor (III. zv.). Zoper osebno malikovanje je naperjen »On!«, zoper farizejstvo, ki dela dobro le, če koristi: Dobrotnik, »Blage duše«, zoper osebni hinavski značaj: V salonu gospe Tratnikove, vse v II. zvezku. Izliv najhujšega njegovega srda je pač spis: O stricih in bratanih. (III. zv.) In upravičeno! — Satira rada pretirava; to opazamo tudi pri Cankarju: Ali naj so se naše politične stranke res rodile samo iz osebnih razlogov? Ali naj bo res pri vseh politikih beseda »narod«, »ideal« gola fraza? In če gospa Mrmoljevka toliko govori o slovanski vzajemnosti (Za naro-dov blagor), moramo priznati, da se je med vojno in po vojni pri nas ta vzajemnost skazala ne kot fraza, ampak kot dejanje. Na žalost se pa še vedno zelo uspešno prakticira načelo gospe Gru-dnovke: »Treba je denuncirati, obrekovati, — kričati je treba.« (III, 153.). V vročini boja je C. zapisal tudi stavek, ki ga nikakor ne morem razumeti: »Kadar je človek odkritosrčen, je zmerom se-bičen in brezobziren; nič plemenitega ni v njegovem srcu; vse samo pretvarjanje, sama laž...« Torej celó, če je odkritosrčen, laže?! Hudo pretirana je tudi beseda: »Kadar ljudje govore o posebni ple-menitosti kakega človeka, takoj izgubim zaupanje vanj...« (Jakob Ruda, II. dej., 3. priz.) Sicer pa moramo biti pesniku za brezobzirno resnico hvaležni vsi.

Silno zanimive so njegove avtobiografske črtice: kako vedno in povsod ljudi opazuje, vse kretanje, obraze, oči (I, 293, II, 261), kako hodi kot dijak za božič domov, po veliki cesti na Vrhniko (II, 218 nsl.), kako praznuje božič na Dunaju (II, 287) itd.; najlepše, kar sodi sem in za kar mu moramo biti posebno hvaležni, pa so spo-mini na mater: Ena sama noč (I.), Ob smrtni postelji (II, pogl. 3.

in 4.), ki se bodo v poznejših letih še stopnjevale. Semkaj sodi najbrž tudi črtica Dve družini. Sploh je to poglavje v njegovih spisih morda največje; je pač — kakor smo že omenili — izrazni pesnik kat' eksohén.

V najtesnejši zvezi z njegovimi nazori o etiki — in morda tudi v zvezi s spomini na svojo trpko mladost ter na svojo mater-mučenico — je pesnikovo véliko sočutje z vsemi »ponižanimi in razžaljenimi«. G. izdajatelj misli, da je tu vplivala tudi ruska literatura (Dostojevskij). V I. zv. sta taki črtici Mož pri oknu ter Marta in Magdalena, v II. zv. pa so: Slavnostni govor, Lavrin, Sveta noč D. Gavriča, Anastazij (posebno str. 231 nsl.!!). Sem spada krik Ščuke v III. dej.: »V vsakem človeku je nekaj človeka, resnično! In kadar se človek vzbudi —! Kadar se vzbudi v hlapcih gospod, v suznjih kralj!... Kadar bodo samó ljudje, sami svoji, predrzni in ponosni... kralji v cunjah!...« in na koncu III. dej. komedije: »Vašo polno mizo bodo zasedli tisti pozabljeni hlapci, tisti zavrženci in razcapanci.« S tem sočutjem spet v tesni zvezi je pesnikovo razmerje do slovenstva, do domovine. Sicer smo o tem že marsikaj slišali, ali to je bilo zgolj negativno, zgolj očitek, da prave ljubezni do naroda ni. Ali pa se C. tudi pozitivno kaj o svojem narodu izraža v teh treh zvezkih? Ker prevladuje satira, ni čudno, da je pozitivnosti bolj malo; vendar pa čitamo gledé tega te-le značilne črtice (ozir. mesta): v I. zv. »Mrtvi nočejo« ter »Človek«, v III. zv. pa str. 260, kjer pesnik nekemu uredniku, trdečemu, da naš narod ni zrel za evropske ideje liberalizma in novodobnega socializma, odgovarja: »Vi lažete, lažete, lažete! Čemu prodajate narodu tuje ideje?... Prezentirate mu na svojem papirju pogrete žgance s Francoskega...« (III, 260) ter str. 114, kjer srečamo dolgo vrsto romarjev in romaric, samih starih, sključenih ljudi z upalimi obrazi... vsi blatni in oškropljeni, z rožnimi venci v rokah in culami na ramah... ki otožno pojo: »Marija k Tebi uboge reve...« in pesnik pravi: »Nikolaja (t. j. tu pač njega samega!) je pretreslo čudno čustvo... Bilo mu je, kakor da je videl ves ubogi, zaničevani, od teže stoletij utrujeni narod — kakor da je videl zadnje ostanke tega na smrt obsojenega naroda...« To je morda najbolj pretresljivo mesto vseh treh zvezkov. Človeku se zdi, kakor da je tu zametek poznejši Krekovi oporoki...

Prihranili smo si za nazadnje najtežje, v življenje vsakega mislečega človeka, kaj šele ustvarjajočega pesnika najgloblje posegajoče vprašanje: kako je bilo pri C. z vero v Boga, kaj z njegovim krščanstvom? To vprašanje je pri našem pesniku za dolgo vrsto let žalostno, boleče. G. izdajatelj se njega važnosti v polni meri zaveda; v vseh treh uvodih kakor tudi v opomnjah z vso jasnostjo govori o njem. Vpliv in ugled svobodomisleca Aškerca, šola (prof. Levec!), čtivo (n. pr. Niels Lyhne) in pač tudi udarci življenja so mu zelo zgodaj omajali vero detinstva; izdajatelj meni, da C. že l. 1893. (torej kot četrtošolec), ko je tako ljuto persifliral Mahniča, ni bil v srcu več kristjan (I, str. XIII). Zdaj, po objavi nekaj njegovih

pisem (gl. zg.), vemo to iz njegovih lastnih ust. V juliju 1898 je iz Pulja pisal svoji Anici L.: »Glej, jaz sem bil izgubil vero do boga (sic) in do ljudi — že davno...« Lj. Zvon 1926, 349. Vendar pa ni gledal na svet z očmi materialista. Iz citata, ki nas nanj opozarja izdajatelj (III, str. XII nsl.), kakor tudi iz pisma (Lj. Zvon, n. m. str. 352) vidimo, kako nemirno je bilo njegovo srce, kako je z otožnostjo gledal nazaj na svojo vero mladosti, kako je iskal odgovora na zadnja vprašanja življenja pri raznih filozofih; plitvo svobodomiselnost se mu je gabilo, dogmatične katoliške sistematike pa tudi ni hotel sprejeti. (Da bi je ne bil mogel? V čem bi ga bila ovirala? Ali je ovirala Danteja, ali Manzoniya?) Ostal je spet nekako v sredi; bil je agnostik, skeptik, mnenja, da o Bogu, o življenju po smrti ne moremo nič gotovega vedeti in trditi. Tej svoji skepsi je dal posebno drastičen izraz v satiri »Almanahovci« (III, 322 nsl.). Bil je zopet objestno krivičen. Krivičnost mu je po pravici očital tudi tedanji »Slovenec« (III, 381 nsl.). C. je takrat menil, da je plemenitega človeka vredno samo iskanje, iskanje, večno iskanje resnice; kdor se ustavi in misli, da je resnico našel, je nesrečen, »v tistem človeku ni več življenja«, je samo še »avtomat«; največji umetniki pa so bili in so — pravi — skeptiki (III, 307). Če se kateri takih umetnikov pred smrtjo skesano vrne k Bogu in sprejme svetstva cerkve (kakor n. pr. Verlaine ali Kette), stori le, ker je »utrujen«, je sicer tedaj konec, toda ne dvomov, ker »nikjer ni odgovora na jedino in največje vprašanje...« (Dragotin Kette, III, 309). Slično je pisal ob istem času v Ljubljano: »Iskal sem po filozofih, ki so premišljevali vse življenje o zadnjih vzrokih življenja, a na najtežja vprašanja mi ni odgovoril noben. Vse se vrti v krogu, — kadar človek misli, da je spoznal dovolj, takrat zapazi, da stoji zopet tam, kjer je pričel svojo pot. Zato je naravno, da se svet tako krčevito oklepa boga (sic); iz njega si more razlagati vse in jasno mu je, čemu živi.« (Kako se tu čuti pesnikovo domotožje!) »A kadar nima več te vere, iskati mora resnico sam, če hoče, da je človek. Kadar pa prične iskati, naraščajo vprašanja zmerom bolj, dokler naposled ne obstane in ne more več naprej; in v svoji utrujenosti se oklene navadno tujih, zmedenih nazorov ali pa se vrne, odkoder je bil prišel...« Lj. Zvon, n. m. str. 352. Takó je C. mislil o veri v Boga in krščanstvu v letih, ko so nastali spisi naših treh zvezkov. Takrat in že prav zgodaj (l. 1894.) je tudi mislil, da morála — najbrž katoliška — pesniku samo škoduje, ga samo ovira. (Gl. »Morála«, II, 11 nsl. Pri tej črtici bi malo pojasnila izdajateljevega le koristilo. Ali je bil tu že vpliv Nietzschejev?) Te gibalne sile pesnikove ne smemo izgubiti izpred oči; zasledovali bomo, kako se je pripravljaval preobrat.

Če bomo po teh vidikih Zbrane spise študirali, ali bomo pesnika do dna umeli? Vemo, da ne. Vemo tudi, da ga je mogoče študirati še od drugačne strani: študirati njegove »fine metafore, srebrne besede in iz solnčnih žarkov spleteni slog«, kakor to sam namigava

(Popevčice, III, 346); zanimiv študij bi bil tudi, ako bi iskali paralel v Cankarju in Župančiču, Ketteju, Murnu... V izdajateljevih uvodih dobimo dovolj pobude za vse razne načine takega študija. In tu vidim, da o njegovem (izdaj.) delu in trudu nisem prav za prav nič povedal. Morda ga bo še najbolj veselilo, če rečem, da bom po vsem tem, kar sem govoril, težko čakal IV. in naslednjih takó lepo opremljenih, na trpežnem papirju tiskanih zvezkov, radoveden, kako, v kakšnem razmerju in s kakšno močjo bodo gori omenjene strune spet pele in zvene, in če se bo morda kakšna nova oglasila.

J. Debevec.

ZGODOVINA.

M. Abramić, **Poetovio**. Vodnik po muzeju in stavbenih ostankih rimskega mesta. Slovensko izdajo priredil Ant. Sovrè. Ptuj 1925. Izdalo in založilo Muzejsko društvo. 206 str., 132 slik in 1 karta.

Sijajni rezultati izkopavanj na ozemlju Poetovija so dali neposredno pred izbruhom vojne povod, da je Avstrijski arheološki institut na Dunaju, ki je dela vodil, sklenil skupno z Muzejskim društvom v Ptuj izdati celoten opis dosedanjih rezultatov in najdb v obliki vodnika po Poetoviju. Za to delo ni bil nihče bolj poklican kakor sedanji ravnatelj Drž. arheološkega muzeja v Splitu dr. Mihovil Abramić, ki je kot odposlanec dunajskega instituta več let sodeloval pri preiskavi ostankov Poetovija. Klišeji za slike so bili po večini že gotovi, ko je vojna pretrgala začeto delo. Po razpadu stare monarhije, ko je Poetovio prišel izpod okrilja dunajskega arheološkega instituta, se je zdelo, da je misel o vodniku definitivno pokopana. In le trdni vztrajnosti ptujskega Muzejskega društva in njegovega duševnega vodje V. Skrabarja se imamo zahvaliti, da načrt vseeno ni bil opuščen in da leži vodnik danes pred nami. In kar v dveh lepih, z mnogimi slikami opremljenih izdajah; izšel je namreč v nemški izdaji in v izbornem slovenskem prevodu, ki ga je izvršil profesor Anton Sovrè. Nemška izdaja je izšla v okviru arheoloških vodnikov, ki jih izdaja Avstr. arheološki institut (Oglej, Zader, Pulj, Celovec, Ephesus, Carnuntum in Teurnia), slovenska pa kot samostojno izdanje Muzejskega društva.

Po uredbi ostalih institutskih vodnikov podaja pisatelj najprej v obširnem uvodu zgodovino Poetovija v okviru občne zgodovine. To delo ni bilo lahko, čeprav je obstajalo par predel, izmed katerih je v prvi vrsti treba omeniti Mommsenov uvod k oddelku Poetovio v Corpus Inscriptionum Latinarum. Toda izkopavanja zadnjih let so podala toliko novega gradiva, da je dobil marsikak del te zgodovine čisto novo osvetlitev, posebno III. stol. in konec starega veka. Ta zadnja doba sevè tudi danes še ni popolnoma pojasnjena. Pač bi bilo umestno na tem mestu reči nekaj več o nadaljevanju življenja antike v zgodnjem srednjem veku. Tako n. pr.,

da moremo zasledovati, kakor je Vl. Levec dokazal v svojih »Pet-tauer Studien« III., antično cesto Poetovio—Celeia še v zgodnje-srednjeveški razdelitvi posestev (Flureinteilung); ali pa sledovi antične mestne razdelitve v sedanji mestni sliki. Ker nimamo literarnih virov, so nam tudi te skromne sledi važne za pojasnitev vprašanja kontinuitete med antično in srednjeveško naselbino. Toda to leži itak prav za prav izven okvira »vodnika«.

Prav tako izboren je oddelek z naslovom »Mesto Poetovio«, ki obdeluje v prvi vrsti lokalno in kulturno zgodovino mesta. Za ta oddelek je imel A. na razpolago skoro izključno izkopano gradivo. Z zadovoljstvom opažamo, da pisatelj previdno razpravlja o težavnih topografičnih vprašanjih in da posveča potrebno pažnjo pred vsem tudi rimskim ostankom na levem dravskem bregu. Vseeno pa ne morem soglašati z naziranjem pisateljevim, da moramo iskati jedro prave kolonije v zvezi s predrimsko naselbino in s starim legijskim taborom na južnem, desnem obrežju Drave. Svoj pomen je nasprotno dobilo mesto od udobnega prehoda preko Drave. Napisno gradivo in tudi najdbe v zemlji omogočujajo dalje domnevo, da je ležalo središče meščanske naselbine na levem bregu. Tu naj bo tudi ome-njeno, da so bili vendar tudi na grajskem hribu ugotovljeni ostanki rimskih stavb (prim. str. 33 Vodnika). Zidovje, nad katerim leže zgodneslovanski skeletni grobovi, more biti pač edino le rimsko! Prim. Skrabarjevo objavo zgodneslovanskega grobišča na gradu na Zg. Ptuju v »Zeitschrift des hist. Vereines f. Steiermark« 1910. Dodatno k temu nudi Skrabar kratek pregled preiskavanj o Poeto-viju in najnovejše literature, pri čemer moramo omeniti, da avtor v svoji skromnosti popolnoma zamolči lastno, nemajhno nalogo v preiskavanju Poetovija.

Največji del knjige zavzema naravno pravi vodnik, pri čemer je na prvem mestu muzej s svojimi bogatimi zbirkami, potem pranger in antike ob mestnem stolpu, dalje zbirke v gradu Zg. Ptuj in nazadnje oba na licu mesta ohranjena mitreja na Hajdini in na Zg. Bredu. Tudi tu se pisatelj ne omejuje na navadnega vodnika, na oni dolgočasni, suhi katalog, ki ga je mogoče porabljal samo v muzeju pred dotičnimi objekti samimi in ga pozneje komaj še vza-memo v roko. Pisatelj nam namreč tu podaja oživljeno orisan oddelek iz bogate slike antične kulture v naših zemljah. Z užitkom bomo čitali na več mestih vpletene splošne opazke kakor pred vsem na primer kratko, toda jasno opisanje Mithrinega kulta (str. 68; ali opazke k rimski keramiki (str. 93). Prav tako zaslužijo priznanje kratki komentarji k posameznim napisom. Na koncu knjige je do-dana karta najdb, ki podaja pregleden načrt dosedanjih izkopavanj, ki pa je, kolikor se tiče modernega mestnega načrta, skrajno po-trebna dopolnila. Kar se tiče ostalega ilustrativnega materiala, moramo odkrito priznati, da preseneča in da ga pri povojnih raz-merah ne moremo zadosti visoko oceniti. Za znanstveni svet pa je velike važnosti, da je več najdb, posebno III. mitrej, tu prvič objavljenih v sliki.

Ako si končno dovoljujem še par posameznih opazk, naj to nikakor ne zmanjšuje vrednosti tega izbornega »Vodnika«.

Pri prazgodovinskih ostankih iz Velike Nedelje, ki jih pisatelj omenja na strani 9., je mišljen pač tako zvani okop, ki je pa, kakor sem se pri ogledu pred dvema letoma prepričal, srednjeveška utrdba, podobna oni pri Podlehniku. V Gorišencih (str. 34) je samo rimska cesta, kajti rimsko bivališče je malo verjetno, ker je bila komaj en kilometer od tam, v Samošanih, konstatirana rimska naselbina. Odprte oljnate svetiljke, omenjene na str. 87, niso najstarejša oblika oljnate luči. Pač pa so to lojene svetiljke, kakršne so našli v Vindonissi in ob Renu šele iz konca 1. stol. po Kr., posebno pa od 2. stol. po Kr. dalje (prim. S. Loeschke, Lampen aus Vindonissa, str. 111 in str. 309). Prazgodovinske kamenite sekire (str. 134) so iz pljuške okolice, in sicer, kar je posebno zanimivo, z obronkov ravnine. Kognomen prstana, omenjenega na str. 160, pod štev. 218, se pač glasi Tagilus, ker je tudi Gentile v nominativu. Zadnji znak I je pač le za izpolnitev prostora. Ime Tagilus bo pa deminitivum tudi sicer večkrat dokazanega keltskega debla tag (prim. n. pr. Tag-ius, Tag-ia CIL XIII 345 b). Predzadnjo vrstico mitričnega napisa št. 246 bi jaz po analogiji drugih napisov raje dopolnil v *pro (sedente)*.

Končno naj še enkrat opozorim na veliko vrednost te izborne knjige, na katero sta lahko ponosna pisatelj in izdajatelj. V interesu domovinoznanstva je, da bi se čim bolj razširila.

Beograd, marec 1926.

Dr. Balduin Saria.

Slobodan Jovanović, Vlada Milana Obrenovića. Knjiga prva (1868—1878). 8°, 459 str. Beograd 1926. Geca Kon.

Profesor beogradske univerze Slobodan Jovanović ni le strokovnjak na polju javnega prava, ampak tudi izvrsten zgodovinar obnovljene Srbije in sijajen stilist. Poleg »Svetozara Markovića« (2. izd. 1920) obravnavajo njegova glavna dela ustavno zgodovino Srbije pod naslovi: »Ustavobranitelji« 1842—1858 (Beogr. 1912), »Druga vlada Miloša i Mihajla« 1858—1868 (Beogr. 1923) in najnovije delo »Vlada Milana Obrenovića«, I. del, dobo od 1868—1878, od topčiderske katastrofe do berlinskoga kongresa.

Po umoru kneza Mihajla v Topčideru je vojni minister Milivoj Petrović - Blaznavac (baje Milošev nezakonski sin), opirajoč se na vojsko, proglasil za kneza 14 letnega Milana, sina Mihajlovega bratranca ter prekrižal s tem račune Karadjordjevcem in republikanskim Omladincem, sebe z Jovanom Ristićem pa postavil za namestnika. Sporazumela sta se z liberali in jim odpustila zveze z zarotniki; liberalom bi bil namreč mladi Peter Karadjordjević, čigar prevod Millove »O svobodi« je tedaj izšel, dobrodošel na prestolu. Prevrat od 1903 bi se bil tako izvršil 25 let prej — bogve, kako bi se bili razvijali nadaljnji dogodki, če bi bila ostala Srbiji prihranjena vlada zadnjih dveh Obrenovićev, najbrž srečnije zanjo in — za nas vse... Liberali so se torej uklonili in dobili za nagrado »namestniško ustavo« od 29. junija 1869, delo Ristićevo, ki pomeni zvezo birokratije s skupščino proti osebni vladi knezovi. Bila je dovolj skromna ta nagrada, kajti pasivne volilne pravice niso imeli ne uradniki ne advokati, pač pa je vlada imenovala na tri voljene poslanca enega svojega in imela izključno zakonodajno inicijativu! S

tako skupščino so namestniki lahko vladali in pod njihovim policijskim režimom je zacvelo partizanstvo, nepotizem in korupcija, dočim je bil Mihajlov birokratski režim moralno na visoki stopnji. V zunanji politiki so namestniki odtujili Srbijo Rusiji in ji zaigrali vodilno vlogo, ki ji jo je bil pridobil Mihajlo na Balkanu; z rusko potuho je vzraslo dvojno zlo, ki je do danes težilo Srbijo: črnogorski separatizem in bolgarski antagonizem. Notranjo opozicijo so tvorili le konservativci, a nastajala je že stranka Svetozarja Markovića (kasnejši radikali), čigar socialistična »nova nauka« je fascinirala dijaško mladino.

Knez Milan, ki je l. 1872. prevzel vlado, je bil rojen v Romuniji od romunske matere in vzgojen v Parizu, zato se v resnici ni čutil Srba; sicer nadarjen, a nestalen in vihrav, se je bal za svojo moč in sovražil namestnike. Po Blaznavčevi smrti 1873 je odpravil tudi Ristića in dal vlado konservativcem, ki so tedaj izvedli veliko reformno delo: dali svobodo tiska, odpravili telesno kazen, uvedli metersko mero, srebrno valuto itd. Toda pri volitvah le niso dobili večine in tudi koalicija z liberali se ni obnesla, zato se pa v skupščini l. 1875. prvič pojavijo pristaši Svet. Markovića, predvsem kmet-filozof Adam Bogosavljević, ki je šele Markovićeve ideje razširil med kmetско maso, oznanjajoč neizprosni boj birokratiji. Ne brez uspeha! Ko ga je vlada po razpustu skupščine sredi volilnega boja zaprla, so ga kmetje z lepa osvobodili in niti minister pravde si ga ni upal spraviti nazaj v zapor...

V ta boj so pa odjeknili resni glasovi hercegövske vstaje in vojna se je pojavila na obzorju. Milan, pod Andrassyjevo sugestijo, ni verjel vanjo in se prav takrat na splošno začudenje oženil z Natalijo Keško; vrnivši se v Beograd, je pa že čul klice dobrovoljcev »U boj! Na Turke!« in par dni nato so pri volitvah zmagali liberali — za kneza so napočili težki časi. Liberalna »akcijska« vlada je začela pripravljati vojno, skupščina je sklenila 3 milijonsko vojno posojilo (pri tem so dosegli radikali znižanje uradniških plač v slučaju vojne) in skrajno svobodoumen občinski zakon; sploh je skušal vsak izkoristiti vojno navdušenje: radikali so bili za vojno, ker so upali z njo streči birokratizem, liberali so bili zanj kot nacionalisti, obenem bi pa radi z njo ugnali »komuniste« (= radikale), proti nji so bili edino konservativci. Velesile so pritiskale na Milana, naj vojno prepreči; Rusija jo je oficijelno odsvetovala, slavenofili in carigradski poslanik Ignatijev so pa klicali Srbe v boj in obljubljali nastop Rusije čez dva meseca. Končno so potegnili Milana za seboj, 20. junija 1876 se je vojna začela in prinesla težka razočaranja. Bolgari se niso uprli, iz Rusije je prišlo dosti pustolovcev, a malo dobrovoljcev, poveljnik Černjajev je bil slab strateg in velik optimist, preprečil je podaljšanje premirja, zato pa po katastrofi pri Djunisu brez slovesa odšel... Srbija, ki je sama 4 mesece vzdržala turški naval, je po ruskem posredovanju sicer dobila časten mir, toda bila je izčrpana.

Rusi so bili v Reichstattu prepustili Avstro-Ogrski Bosno in Hercegovino in aprila l. 1877. res začeli vojno. Dokler jih ni ustavil Osman - paša v Plevni, jim ni bilo dosti do Srbov; potem so jih pač klicali na pomoč, a denarja niso radi dali, zato je mogla Srbija šele kasno nastopiti. Začetkom te druge vojne je nastal vojaški upor (»Topolska buna«), s katerim so bili v zvezi Karadjordjevci in baje tudi konservativec Čumić in radikal Jevrem Marković, brat umrlega Svetozarja. Dočim je prvega knez pomilostil, je dal Jevrema kljub njegovim junaštvom v vojni ustreliti, in ta osebna osveta mu je zagotovila nespravljivo sovraštvo radikalov. V vojni se je pokazal velik napredek srbske vojske; po zavzetju Pirot in Niša je prodirala na Kosovo, a preden ga je dosegla, so Rusi in Turki sklenili premirje. Sedaj so sledila kruta razočaranja od strani ruskih bratov, ki so hoteli vse srbske osvojitve dati Bolgarom in pustili Srbiji Niš, šele ko je Milan izjavil carju, da hoče braniti Niš mağari proti Rusom! V San Stefanskem miru so Srbi sicer dobili neodvisnost, a le 150 kvadratnih milj zemlje, Črnogorci pa 200 kvadratnih milj in Bolgari kar celo veliko Bolgarijo; Rusija je namreč mislila le na svoj cilj — Carigrad in Srbe prepustila avstrijski interesni sferi. Pri Milanovem značaju je bilo razumljivo, da je sedaj padel v drug ekstrem in postal iz rusofila slep avstrofil. Napisal je pismo Andrassyju, ki ga je nesel zviti Ristić na Dunaj; od tam je šel h kongresu v Berlin in 26. junija 1878 podpisal sporazum ter se zavezal, da zgradi Srbija v treh letih progo Beograd—Niš, sklene z Avstro-Ogrsko trgovinsko pogodbo ali carinsko zvezo in dovoli reguliranje Džerdapa. Za to ceno je Andrassy pridobil Srbiji na kongresu še Pirot in Vranje, dočim je bila Velika Bolgarija razdeljena, a Bosno in Hercegovino si je vzela — Avstrija. Srbi so se tolažili, da le začasno, in tembolj uprli svoje oči na jug, v Makedonijo — začela se je nova doba srbske zgodovine.

Ti dogodki so opisani v Jovanovičevi knjigi na podlagi prvih virov: zapisnikov narodne skupščine in sodobnih časopisov, arhivalnega materiala in privatne korespondence, uporabljenih z vso tehniko zgodovinske kritike. Zato se bo njihova slika izpopolnila morda še v kakih detajlih, a v celoti ostane definitivna in zasluži, da se tudi Slovenci bliže seznanimo ž njo.

S. Kranjec.

✠ DR. FRAN DETELA.

Zopet stojimo ob gomili enega naših najboljših mož; 13. julija smo spremili na poslednji poti dr. Frana Detela. Kot vzgojitelj in učitelj, kot pisatelj in prosvetni delavec, ne najzadnje kot pravi krščanski mož značaj je desetletja in desetletja rezal globoke brazde v slovensko njivo in sejal vanjo žlahtno seme, da je rodila cvet in sad in ga bo še v bodoče. Dne 11. julija 1926, na Gospodov dan je bilo, mu je omahnila roka in je legel k počitku od dolgega, utrudljivega dela, mi pa žalujemo ob njegovi gomili za enim naših najboljših mož.

Detela je bil sin trdne kmetiške rodbine v Moravčah na Gorenjskem, kjer se je rodil 3. decembra 1850¹; po dovršenih razredih v domači ljudski šoli in v Ljubljani je prišel v trinajstem letu na ljubljansko gimnazijo, ki jo je izdelal vseskozi kot odličen dijak l. 1871. Nato je študiral klasično jezikoslovje in francoščino na dunajskem vseučilišču, bil suplent na gimnaziji v Hernalsu na Dunaju in postal 1876 profesor v Dunajskem Novem mestu, kjer se je pripravil tudi za filozofski doktorat. Jeseni 1890 je prišel kot gimnazijski ravnatelj v Novo mesto in deloval tam do l. 1906., ko je šel v pokoj. Preselil se je v Ljubljano, kjer je bivač v šentpeterskem predmestju delal še dvajset let.

Če izgovorimo Detelovo ime, mislimo pred vsem na pisatelja-pripovednika, dolgoletnega sodelavca pri Slovenski Matici, Domu in svetu in Mohorjevi družbi. Doba njegovega pisateljskega delovanja obsega, če se oziramo na njegova očitno šaljiva predavanja v dunajski Sloveniji (Kako je Noe zidal svojo barko? En Platonov dialog, O pravopisji, 1871/2—1873/4)², nad pol stoletja. Glavni znak Detelovih spisov je filozofska umerjenost svetovnega in življenjskega naziranja, s katerim motri življenje, dejanje in nehanje ljudi, dobrovoljna šala, s katero se smeje človeškim slabostim, satirična hudomušnost, s katero šiba sebičnost in pregrehe, a vse to združeno z gorkim sočuvstvovanjem s človeškim trpljenjem in s prizanesljivostjo modrega, v življenju preizkušeneža moža, ki tudi v blodečem bližnjiku rad odkrije dobro klico, čeprav preraslo s plevelom. Ta svoj-

¹ Rojstni podatek v NE in po njej posnetih nekrologih (2. dec.) je napačen, pravilen je v SBL.

² Spomenica o petindvajsetletnici ak. društva Slovenija na Dunaji (J. Vencajz), str. 129—130. — Prvi Detelov spis je — po opozorilu gospoda dr. I. Preglja — morda parodično mitološka črtica »Lepa ideja v neumni odeji. Spisal F. D.« v LMS za l. 1869.

stva so se razvila seveda šele z leti; pričel je Detela po Jurčičevem zgledu z vaško povestjo, le z bolj podrobno orisanim domačim življenjskim osredjem (Malo življenje, 1882), s humoresko iz krogov podeželskega izobraženstva (Kislo grozdje, 1883) in se lotil potem povesti iz domače zgodovine (Veliki grof, 1885, Pegam in Lambergar, 1891, Hudi časi, 1894, Takšni so, 1900), v katerih se že začenja javljati kritik življenja; ta kritika, ki se je omejevala v kmetiških povestih Prihajač (1888) in Gospod Lisec (1894) bolj na vaše razmere, se je razširila v romanu Trojki (1897) na vse slovenske življenske sloje in vse važnejše probleme slovenskega življenja. V tem romanu se pojavlja v karakterizaciji nekaterih oseb tudi že izraziti satirik. V socialnih in družabnih romanih in povestih, ki jih je objavil po l. 1902., pa se kažejo vsa svojstva Detela satiričnega humorista: Rodoljubje na deželi, Novo življenje, 1908, Delo in denar, 1910, Sošolci, 1911, Tujski promet, 1912, Svetloba in senca, 1916. Docela pa se je izživljala Detelova satirična nprav v humoreskah iz te dobe in v komedijah: Žrtva razmer, 1912, Spominska plošča, 1914, Trpljenje značajnega moža, 1916, Nova metoda, 1917, Oficijala Ponižna zločin, 1919, Kapitalist Rak, 1923, Učenjak, 1902, Dobrodušni ljudje, 1908, Dobrodelnost, 1917. Način Detelovega snovanja je sintetičen, pri čemer trpi časih svežost karakterizacije zaradi prevelike konstruktivnosti, pravo življensko resničnost pa dihajo satirično risane osebnosti, dasi so tuintam nekoliko karikirane.

Kot učitelj si je pridobil Detela občno spoštovanje in ljubezen z resnostjo in pravičnostjo, s svojim širokim in globokim znanjem in s tem, da je znal z dovtipom in šalo o pravem času osvežiti duha, da se je odpočil za novo napeto pozornost, prav tako kot predstojnik s svojo stvarnostjo in s svojim sijajnim zgledom.

Detela se je vneto udeleževal tudi našega kulturnega življenja. Od 1891—1913 je bil odbornik Slovenske Matice, več let njen blagajnik in podpredsednik. Dne 24. januarja 1914 je bil izvoljen v odbor Leonove družbe in vodil njeno blagajno vso vojno dobo, hkrati eden najbolj delavnih članov odbora, 11. junija 1919 je zaradi preobilih poslov odložil blagajništvo, a bil od 4. marca 1920 do 21. februarja 1921 podpredsednik LD. Ker pa se po ustanovitvi Francoskega instituta ni več mogel redno udeleževati sej odbora, ker je bil kot knjižničar FI v popoldanskih urah docela zaposlen, je upošteval občni zbor LD 12. novembra 1925 njegove ponovne prošnje in ga ni več volil v odbor.

Detela je bil tudi osebno vzoren in blag, dober in moder mož, v delih tak, kakršen se je kazal v spisih, v družbi duhovit in dovtipen, časih hudomušen, a zmeraj z dobrohotnim nasmeškom. — Bodi mu ohranjen blag in trajen spomin.

I. G.

Naznanila.

1. Za naprej, počenši z 20. oktobrom 1926, bo »Čas« izhajal redno vsak drugi mesec.

2. Nedavno smo naročnikom, ki še niso poravnali naročnine, poslali položnice poštne hranilnice in jim naznanili, koliko znaša njih dolg. Nujno prosimo, naj nam vsi pošljejo zaostale zneske, saj »Čas« nima drugih gmočnih virov ko naročnino.

3. »Gradiva za zgodovino Slovencev v srednjem veku« 5. zvezek bo v nekaj mesecih izšel. Regesti so tiskani; manjka le še uvod in kazalo.

»Čas«, znanstvena revija »Leonove družbe« v Ljubljani, bo izhajal v l. 1925/26 (XX. l.) kot dvomesečnik v letnem obsegu najmanj 20 pol.

Naročnina za XX. letnik znaša 60 Din, za dijake 40 Din, ako se jih naroči najmanj 10 pod skupnim naslovom. Ustanovnikom, ki to izrečno žele, se všteje v naročnino 10 Din. Naročnina naj se pošilja po priloženih položnicah ali po poštnih nakaznicah. Uprava »Časa« je v Ljubljani v Jugoslovanski tiskarni, kolportažnem oddelku. »Leonova družba« ima pri poštni hranilnici, podružnici v Ljubljani, račun št. 10.433.

Uredniki so: Dr. Fr. K. Lukman, univ. prof., Ljubljana, Marijanišče; dr. Jos. Mal, ravnatelj, Ljubljana, muzej; dr. Fr. Stelè, konservator, Ljubljana, muzej.

Za »Leonovo družbo« kot izdajateljico in za uredništvo je odgovoren prof. dr. F. K. Lukman, za Jugoslovansko tiskarno ravnatelj Karel Čeč.

Opomba: Ponatis razprav in člankov iz »Časa« je dovoljen samo z vednostjo in dovoljenjem uredništva ter navedbo vira.

Prejeli smo sledeče knjige:

Fr. Kovačič, Slovenska Štajerska in Prekmurje. Zgodovinski opis. Ljubljana, Matica Slovenska, 1926.

Fr. Kovačič, Ljutomer. Zgodovina trga in sreza. Po Slekovčevih kronikah in drugih virih. Maribor, Zgodovinsko društvo, 1926.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Ur. dr. Fr. Kovačič. Letn. XXI. Maribor, 1926. (Vsebina: Kovačič Fr., Gradivo za prekmursko zgodovino. — Glaser Janko, Doneski k zgodovini knjigotrštva v Mariboru. — Furlan p. Alfonz, Pisatelji frančiškanske hrvatsko-kranjske pokrajine sv. Križa. — Kelemina J., Nove dulebske študije. — Nagy Jos., Hrvatsko kraljestvo i njegove isprave. — Košir - Möderndorfer, Ljudska medicina med koroškimi Slovenci. — Izvestja. — Slovstvo. — Društvene vesti.)

Kazalo k Časopisu za zgodovino in narodopisje I.—XX. Izdalo Zgodov. društvo v Mariboru. Maribor, 1926.

Čule Petar, Misli velikih umova o Kristu i kat. crkvi. Savremena pitanja, serija V., zv. 24—25. Mostar, 1926.

Dr. J. Debevec, Sveti Alojzij Gonzaga, zaštitnik kršč. mladine. Za 200 letnico kanonizacije. Ljubljana, Glasnik, 1926.

Dr. Al. Remec, Zakleti grad. Romantična igra v petih dejanjih. Ljubljana, Jugoslovanska knjigarna, 1926.

Erjavec - Flerè, Starejše pesnice in pisateljice. (Izbrani spisi za mladino, XIV. zv.) Ljubljana, 1926, Učiteljska tiskarna.

Misijska okrožnica sv. očeta Pija XI. (Misijska knjižnica 4. zv.) Domžale, Misijskišče, 1926.

Dr. J. E. Krek, Izbrani spisi, I. zvezek.

Občni zbor društva Dr. J. E. Krek je letos znatno znižal ceno I. zvezku Krekovih Izbranih spisov (188 strani velike oblike in tri priloge slik na boljšem papirju), in sicer stane odslej broširan izvod 25 (po pošti 28) Din, vezan 35 (po pošti 38) Din. — Naroča se pri Novi založbi v Ljubljani, Kongresni trg 19.